

Mayıs 2022

ERA

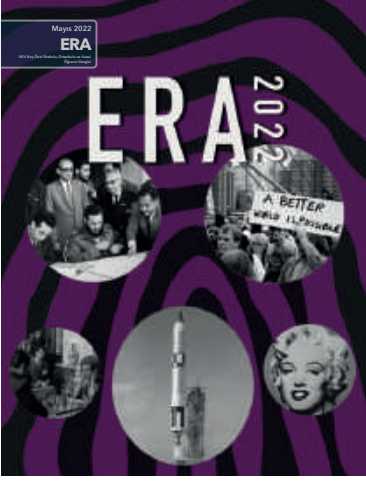
VKV Koç Özel İlkokulu, Ortaokulu ve Lisesi
Öğrenci Dergisi

ERA 2022

ERA

Mayıs 2022

Kapak Tasarımı:
Öykü Yağmur Özer

**VKV Koç Özel İlkokulu,
Ortaokulu ve Lisesi Öğrenci E-Dergisi**
Mayıs 2022

E-Dergi Yayımlayan:
VKV Koç Özel İlkokulu,
Ortaokulu ve Lisesi
Tepeören - Tuzla - İstanbul

İmtiyaz Sahibi:
Prof. Dr. Murat Günel

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Zeynep Kurmuş Hürbaş

Kurumsal İletişim:
Buse Merve Eren

Dergi Tasarım ve Uygulama:
Dilek Seferoğlu

İçindekiler

Üç Genç Çınar	2-3
Başkaldırı Yılları: 1960'lar	4-8
Nükleer Savaş Tehdidi: Küba Füze Krizi	9-13
Uzay Yarışı	14-15
Sanat ve Propaganda	16-18
Schleswig-Holstein Sorunu İkinci Schleswig Savaşı	19-21
6-7 Eylül 1955 ve Kulüp Dizisi	22-24
Kafalarda Tuhaflık Yaratan 1960'lar	25-27
Soğuk Savaş ve Queen's Gambit	28-32
Araştırma Dosyası: 1960 Darbesi ve sonrasında yürürlüğe konan 1961 Anayasası Türkiye Cumhuriyeti demokrasisini sosyal ve siyasal bağlamda nasıl etkilemiştir?	33-36

Era Yayın Kurulu

Derya Yazıcı, Sevgi Tuti, Oben Eroğlu, Elif Özkaya,
Nuray Firidinoğlu, Halime Çavdar Ürek,
Tuğba Yaşar Kalkavan

ÜÇ GENÇ ÇINAR

Türkiye’de sol-sosyalist hareketin günümüzdeki konumuna ulaşması kolay olmadı. Hareketin biçimlenişi romantik edebiyat tasvirlerini aratmayacak ölçüde. Hareketin öncü ve takipçilerinin özellikle gençlerden-öğrencilerden çıkması döneme dair incelemeyi de beraberinde getirmektedir.

Türkiye’de sol-sosyalist hareketlerin varlığı Cumhuriyet’in ilanından bile öncesine dayanır. Mete Tunçay kitabında, “komünist programa” sahip olduğunu iddia eden ilk partilerin 1800’lerde baş göstermeye başladığını ifade eder. Ayrıca, biraz abartılı olmakla birlikte, Cumhuriyet sonrası dönemin önde gelen solcu şairlerinden Nazım Hikmet, “sosyalist” düşünceye benzer atılımların Anadolu’da, daha Marx ideolojik temellerini teoriye dökmeden, sosyalist pratiklerin denendiğini iddia eder. Bu nedendir ki; Simavnalı Şeyh Bedrettin’in isyanı Nazım’da destanlaşır. Sayısız köylünün Bedrettin’in “sosyalist” fikirlerinden

etkilenecek kendi toprağında emeğin yüceltilmesi, adalet ve eşit bölüşüm talebi halk anlatılarına yansımakta, dilden dile geçen destansı tarih başka solcu yazarlara da ilham kaynağı olmuştur.

Cumhuriyet sonrası Türkiye’de sosyalist hareketler dünyada olup bitenlere göre şekillenmiştir. Bu süreçte siyasette bir yandan II.Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanya’sına karşı SSCB’nin yanında savaşa katılmak gerektiğini vurgulanırken diğer yandan dönemin siyasi atmosferi bu fikirleri “Komünistler Moskova’ya”, “Komünistlere Ölüm” şeklinde söylemlere sahipti. Kısa sürede Soğuk Savaş koşullarına göre biçimlenen siyasal iktidarlar Batı bloğunun özellikle ABD’nin müttefiki olarak söylem ve eylemlerinde anti-komünizm propagandasını kullanmıştır.

Yıllar boyunca sol-sosyalist hareketlerin açıktan siyasal mücadele yürütmesine Türkiye’nin siyasal iklimi izin vermedi. Özellikle Soğuk Savaş koşullarında iyiden iyiye sol-sosyalist

hareketlerin önemli temsilcileri kovuşturmalara uğramış ya da komünizmin Türkiye'nin güvenliğine tehdit oluşturduğu iddiası nedeniyle hapis cezaları almışlardı. Bir yandan da sosyalist hareketler ağır ama derinden,

sorunlarını bütünlüklü görmeyi, sorunların emperyalizmle, sermayeyle bağı kurmayı öneriyorlardı. Kuruluşunda Deniz Gezmiş'in de içinde yer aldığı "Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu" 4 Mart 1971'de 4 Amerikalıyı rehin

kitlesel değil ama kitle dinamikleri yoklanarak siyasal faaliyetlerini sessizce sürdürmüştür. 1961'de Türkiye İşçi Partisi kuruluşunu ilan edene kadar da bu sessizlik korunmuştur.

1970'li yıllar Türkiye'de sol-sosyalist örgütlerin daha görünür olduğu, gençlik ve emek hareketleriyle çok daha yakınlaştığı, gençliğin ülke gündemlerini dert edinerek daha politize olduğu zamanlardı. Bunu ikinci bir bağımsızlık mücadelesi olarak gören gençlerin sayısında azımsanmayacak kadar çoktu.

Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan, üniversite öğrencileriydiler. Devrimi hemen şimdi istiyorlardı, heyecanlı, gözü pek, coşkuluydular. Baskıya karşıydılar, demokrasi talep ediyorlardı. Emekten yana bir ekonomiyi, eşit paylaşım hakkını istiyorlardı. Evet üniversitelerin sorunları vardı ancak onlar ülke

aldı, 40.000 dolar fidye ve "tüm devrimcilerin serbest bırakılmasını" istediler. ODTÜ kuşatıldı. Yakalandılar.

12 Mart 1971'de Türkiye'de bir darbe gerçekleştirildi. "Türkiye'ye bol geldiği" söylenen 1961 anayasasında haklar kırıldı. Hükümetin düşürülmesinde sonra kurulan yeni yönetim "Üç Genç Çınarı" yakaladı. İdamla yargılandılar. 6 Mayıs 1972'de Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan idam edildi.

Ada Özgür Kılıç / 11. Sınıf

Kaynakça

- Mete Tunçay, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Solun Tarihine Düşülen Notlar, 2. baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2022
- Erik Zürcher, MODERNLEŞEN TÜRKİYE'NİN TARİHİ, 1. BASKI, İLETİŞİM YAYINLARI, İSTANBUL, 1995,
- Feroz Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, Kaynak Yayınları, 2015

13 Mayıs 1968'de Fransız öğrenci hareketi ve işçi sendikalarının liderleri "Öğrenciler, Öğretmenler ve İşçiler Bir Arada" yazılı bir pankartla yürüdüler.

BAŞKALDIRI YILLARI: 1960'LAR

İkinci Dünya Savaşı sonrası, 1960'lar, uluslararası politika ve dünyadaki güç dengeleri açısından büyük önem teşkil etmekteydi. Avrupa siyasi ve politik açıdan ikinci planda kalmış, Amerika ve Sovyetler Birliği ciddi bir güç mücadelesine girişmişti. Sovyetler Birliği'nin de etkisiyle Doğu Avrupa'da komünist yönetim iktidara gelmişti. Amerika'nın başını çektiği "Hür Dünya" cephesi ve Sovyetler Birliği'nin temsil gücünü elinde tuttuğu "Sosyalist Blok" arasındaki rekabet sadece politik değil ekonomik cephelerde de yürütülmüştü. 1962 Küba Buhranından

sonra iki bloğun birbirlerine karşı tutumları kısmen yumuşadı.

Aynı dönemde, dünyanın çeşitli yerlerindeki sömürgelerde özgürlük mücadeleleri de ivme kazanmıştı. Tarafsızlar, Bağlantısızlar gibi isimler yakıştırılan, birçoğu bağımsızlığını yeni kazanmış bu ülkeler üçüncü bir blok olarak ortaya çıkmıştı. Bağlantısızlar, emperyalist devletlere karşı sömürgelerdeki mücadeleleri desteklediler. Sömürgeciliğe karşı bir umut oldular.

60'ların sonunda hak ve özgürlük talepleri daha yüksek bir tonda seslendirildi. Ezilen ulusçuluğu, cinsiyet eşitliği, ırkçılık karşıtlığı pek çok toplumsal muhalefetin sahiplendiği taleplerdi ve bu hareketler tüm güçleriyle ırksal üstünlük ve ekonomik sömürünün karşısına dikildi. Amerika'daki sivil haklar hareketi,

Fransa'daki gençlik hareketi ve dünyanın çeşitli yerlerindeki işçi hareketleri hak mücadeleleri içinde sayılabilir. 1968 yılı, toplumsal muhalefetin siyasal muhalefeti aştığı bir yıl oldu.

Bulut (2011:126), 1968 yılını şöyle tanımlıyor: "Meydana gelen olaylar ve olayların ortaya çıkış şekli adeta sıralanmış halkalar şeklinde devam etmekteydi. Vietnam Savaşı, aya seyahat, Martin Luther King ve Robert Kennedy cinayetleri ve Prag'da Sovyet tankları, hepsi adeta inadına tek bir yıla sığıdı. O yıl, dünyanın dört bir yanında milyonlarca genç, setlerini yıkan nehirler gibi meydanlara hep birlikte aktılar. Bu, 20. yüzyılın en kalabalık ve en coşkulu ayaklanmasıydı. Avrupa sokakları şiddete tanık oldu. Üniversiteler işgal ve boykotu gördü. Devrim ateşinin işçilere de sıçramasıyla hayat felç oldu ve 1968, insanlık tarihine "başkaldırı yılı" olarak geçti." 1968'in öğrenci ve işçi hareketleri dünyanın sosyo-politik ve sosyo-ekonomik yapısını etkiledi. Ancak etki sadece bu alanlarla sınırlı kalmadı. Sanat da yaşananlardan payını aldı. "Sosyal Realist" akım sanatçıların eserlerine de güçlü bir şekilde yansımıştır.

Yapı İşçileri, Fernand Léger

İkinci Dünya Savaşı sonrasında beliren yoksulluk, işsizlik, suç oranlarındaki artış gibi toplumsal olaylar karşısında sanatçılar duygu ve düşüncelerini sanatları vasıtasıyla dile getirdiler. Bazı sanatçılar daha liberal bir görüş benimserken, bazıları gerçek sanatçının toplumsal olayları, sorunları politik inançları doğrultusunda, açıkça ortaya koyması ve savunması fikrini benimsediler. Örneğin Albert Camus gibi sanatçılar birinci görüşü temsil ederken, Jean-Paul Sartre gibi sol görüşlü, sosyal realistler ikinci görüşü benimsediler. Aynı dönemde resim sanatındaki değişim ve etkiyi Berksoy şöyle anlatıyor: "Resimde soyut sanat, 1945'ten

1960 yıllarına kadar uzun bir yol alır. Soyutlama, yavaş yavaş büyüyerek resim diline hâkim olmaya başlar. Ancak 1960'lı yıllarda soyuta karşı başlayan sevgisizlik giderek artar. Savaş sonrası dönemde ressamların eserlerine evrensel ve kalıcı bir içerik kazandırma istekleri, form alanında onları zorlar. Soyut sanatın ne dereceye kadar dini, ahlaki ve toplumsal konuları işlemede başarılı olacağı konusunun sorgulandığı bu ortamda, sanatsal sorumluluğun sadece betimleme gerektirmediği anlaşılır. Böylece, figüratif eğilimlerin yeniden canlandığı görülür. Konularını evrensel fikir ve inançlardan alan sanatçılar kendilerine Pablo Picasso (1881-1973) ve Fernand Léger'i (1881-1955) örnek alır. Örneğin, Edouard Pignon onların geliştirdikleri gerçekçilik doğrultusunda çalışır ve toplumsal konuları işlediği eserlerini dışavurumcu, Picasso'yu anımsatan bir tarzda ortaya koyar. Ona göre bu gerçekliktir ve sanatın gerçeklikten koparılması, hayatın reddedilmesi anlamına gelir (Berksoy, 1998: 92-93). İki dünya savaşı arasındaki dönemde ressamlar teması işçiler ve köylüler olan eserlerini ekspresyonist ve kübist figürler ile ifade etmişlerdi. Dönemin önemli sosyal realist sanatçılarından Fernand Léger'in yapı ustalarını, Gromaire'nin maden işçilerini konu alan eserleri, İtalyan sosyal realist ressam Guttuso ve Fransız ressam Gericault'dan izler taşır.

Toplumun içinde ve toplumu yakından izleyerek gelişen sanat anlayışı çok kısa bir sürede soyut resmin yerini aldı. Bu hızlı dönüşümde sosyal realist sanatın insanın özünden, yaşantısından kesitleri içermesinin etkisi büyüktü. İtalyan ressam "Renato Guttuso" dönemin en önemli ressamlarından kabul edilmektedir. Onun sanatı, insanı ön plana çıkaran, insan bedenini betimleyen öğeler taşır. Eserlerinde Sicilya'da geçen çocukluğunun izleri vardır. Gözlemlediği, köylüler ve toprak sahipleri arasındaki çatışmaları yıllar sonra eserlerine yansıtmıştır. Sicilya'nın yerel özellikleri ve sıcak insan figürleri ile birleşen sanatı onu güçlü bir sosyal realist sanatçı haline getirmiştir. Sanatçı, İtalyan kültürüne ait öğelerin resimlerine ve sanatına çok şey kattığını düşünse de ilerleyen yıllarda baskıcı rejimin

Etna'dan Kaçış, Renato Guttuso

isteği olan sanatta yerelde kalma vurgusu onu La Correnta isimli modernizm ve gelenekseli reddeden bir akımın temsilcilerinden biri yapmıştır. Aynı dönemlerde savaş tehdidi ve rejimin baskılarından çok rahatsız olan Guttuso, "Etna'dan Kaçış" ve "Kurşuna Dizilme" isimli yapıtlarında toplumsal gerçekçiliğini konuşturur ve rejime, düzene karşı duyduğu tepkiyi en güçlü şekilde sanatına yansıtır.

Türkiye'de Toplumcu Gerçekçilik

Aynı dönemde Türkiye de bu özgürlük hareketlerinden etkilenmişti. Esasında Cumhuriyetin ilanı sonrasında hızla gelişen toplumsal olaylar sanat üzerinde etkisini oldukça hissettirmişti. Cumhuriyetin ilk yıllarında ülke, Atatürk devrimleriyle büyük bir yenilenme yaşıyordu. Cumhuriyetin temel ilkelerden biri olan halkçılığın yaşama geçirilmesi için, bir yandan halkın eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve kültürünün geliştirilmesine çalışılırken, bir yandan da milli değerleri sanat yoluyla halka benimsetmek için projeler üretildi. Bu hedefler doğrultusunda, sanatın çeşitli alanlarında büyük organizasyonlar planlandı ve uygulamaya sokuldu. 1933 yılında Ankara'da İnkılap Sergisi açıldı. Bunu "Devlet Resim ve Heykel Sergisi" ve "Türk Ressamların Sergileri" izledi. Bu büyük etkinlikler, M. Kemal Atatürk tarafından planlanmıştı Atatürk'ün vefatından sonra da projelerin yürütülmesine devam edildi.

Cumhuriyet döneminde toplumsal ve yöresel etkilerin görüldüğü resimlerin öncüleri "Yeniler

Grubu" dur. Bu grubun sanatçılarının sanatın ne olduğu, nasıl olması gerektiğine dair görüşleri sanatta evrensellik ve ulusallık kavramlarını tekrar tartışmaya açmıştır. Bu sanat ekibinin içinde Nuri İrem, Avni Arbaş, Haşmet Akal, Selim Turan, Nejad Devrim, Kemal Sönmezler, Turgut Atalay, Mümtaz Yener, Ferruh Başağa, Abidin Dino, Yusuf Karatay ve İlhan Arakon, Faruk Morel gibi isimler sayılabilir. Yeniler Grubu, kendilerinden önce gelen "D Grubu" nun bir devamı gibidir. Bu dönem sanatçıları kırsal yaşantıyı, emeği, halkı betimleyen sanat eserleri üretmişlerdir.

Sanatçı Nuri İrem'in Anadolu kadını ve köy halkının yaşantısını figüre eden eserleri

Türk resim sanatı 60'lı yıllarda kendisiyle yol arkadaşlığı yapan edebiyattan da çok etkilenmiştir. 27 Mayıs askeri darbesi, 1961 öğrenci eylemleri gibi sosyal olaylar sanatın

Tutuklanan Öğrenci, İbrahim Balaban, 1961

konusu olmuştur. Yeniler Grubu'ndan sonra Yeni Dal Grubu da eserlerinde toplumsal olayları yansıtmıştır. Nazım Hikmet'in yakın dostu olan İbrahim Balaban grubun önemli temsilcilerindendir. Sanat hayatının ilk yıllarında doğayı, köy hayatını ve yerel motifleri resimlemiştir. Daha sonra dönemin toplumsal olaylarını resmederek sanatına yeni bir yön vermiştir. Balaban, 1961 yılında öğrenciler ve güvenlik güçleri arasındaki çatışmaları betimlediği "Tutuklanan Öğrenci" isimli çalışmasını yapmış ve bu dönemden sonra Anadolu insanını ve köy hayatını resimlediği eserlerinin yerini daha çok toplumsal sorunları yansıttığı eserleri almıştır.

Yeni Dal Grubu'nun bir başka temsilcisi Avni Memedoğlu'dur. Memedoğlu dönemim politik ve siyasi olaylarını resmetmekle ünlenmiştir.

Ayrılış-Kore'ye Giden Asker, Avni Memedoğlu

Eserlerinin pek çoğundan dolayı yargılanan ve pek çok kez hapse atılan Memedoğlu, çoğu röportajında sosyalizmin kendisini okul yıllarında etkilediğinden söz eder. Önemli eserleri içinde, "Ayrılış-Kore'ye Giden Asker" ve "Missuri Geldi-Pencere" sayılabilir.

Yeni Dal grubunun ardından ise "Onlar Grubu" kurulur. Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun öğrencisi olan Nedim Günsür bu grubun önemli temsilcilerindendir. Günsür Fransa'da yaşadığı sürede politik ve sosyal olaylara değinen eserler vermiştir. Fransa'nın Cezayir politikasını eleştirdiği eseri "Cezayir Savaşı" en önemli

Ayrılış-Kore'ye Giden Asker, Avni Memedoğlu

eserlerindendir. Sosyal realist ressamların en önemli özelliği hem içinde yaşadığı toplumun eşitsizliklerini çizgileriyle eleştirmeleri hem de dünyada yaşanan olaylara kayıtsız kalmayarak eserlerinde bu yaşananlara yer açmalarıdır. Sosyal realistler bulunduğu her yerde analiz, izlem ve icraatta bulunur. Nitekim Fransa'dan sonra tayin edildiği Zonguldak'ta Günsür, madenci yaşamını eserlerine yansıtmıştır. Ressamlar arasında 1960 ve 1970'lerde büyük ilgi gören "Toplumcu Gerçekçilik" anlayışı daha sonraki yıllarda ana akım olma özelliğini yitirdi. Resmin ne olduğundan çok, nasıl olması gerektiğini vurgulayan sosyal realist sanatçıların sayısı bu dönemden sonra epey bir azalma gösterdi.

Madenci, Nedim Günsür, 1962

Dünyadaki ve ülkemizdeki sosyo-politik ortamdan etkilenecek Toplumcu Gerçekçilik anlayışını sahiplenen sanatçılar kırsal hayatı, köy yaşantısını, işsizliği, gecekondu yaşamını, göçü, hastalıkları, kısaca toplumun gerçek sorunlarını eserlerine taşıdılar. Bir yandan toplumun alt katmanlarından ilham aldılar bir yandan yarattıkları eserleri onlara ulaştırmaya gayret ettiler. Zaten eserlerinin ana kahramanları, işçidir, köylüdür, emekçidir. İktidarları, egemenleri eleştirmekten, eserlerinde onlara göndermede bulunmaktan çekinmediler, sonunda bedel ödemek de olsa.

Tüm açıklamalarımın sonunda, sosyal realist ressamı içinde bulduklarımın tarihin çizelgesi olarak tanımlarsam, sanırım, çok abartmış olmayacağım.

Ayşegül Avtan / 10F

Kaynaklar:

- 1) YÖK tez merkezi: Makbule Selin Milli: 1960-1970 Yılları Arasında Türkiye'de Resim Sanatı ve Müzik Alanında Sosyal Realizm Doktora Tezi (2014)
- 2) YÖK tez merkezi: Merve Firdin: Yeni Dal Grubu ve Sanat Anlayışı Yüksek Lisans Tezi (2021)
- 3) Berksoy F. (1998). 20. Yüzyıl Batı ve Türk Resminde Toplumsal Gerçekçilik, Bakışlar Matbaacılık, İstanbul
- 4) Bulut F. (2011). 68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Uluslararası Boyutu ve Türkiye'de 68 Kuşağına Göre Atatürk ve Atatürkçülük Anlayışı, ÇTTAD, XI/23 s. 123-149, http://web.deu.edu.tr/ataturkiler/ai/uploaded_files/file/dergi_23_en_son/06.pdf (23.05.2014)
- 5) <https://atauni.edu.tr/yuklemeler/9838fab626de83b2658b9ad5de9d7efc.pdf>

NÜKLEER SAVAŞ TEHDİDİ: KÜBA FÜZE KRİZİ

İnsanlığın, belki de sonunu getirecek olan, dünyanın Üçüncü Dünya Savaşı'na hiç olmadığı kadar yakın olduğu Küba Füze Krizi beş haftalık bir süreçte yaşandı. Bu süreç sırasında, krizi en derinden yaşayan ülkelerden biri, tartışmasız, Türkiye'dir. Mensubu olduğu NATO'nun tehdit olarak gördüğü Sovyet Rusya ile karasal sınır paylaşan Türkiye, ABD'nin İncirlik'e¹ Jüpiter füzelerini yerleştirmesi nedeniyle kendisini fazlasıyla zor bir konumda bulmuştur. Bu yazının amacı da bu küresel krizde Türkiye'nin yerini tespit edebilmektir.

Küba Füze Krizi Nedir? Bu Süreçte Türkiye'nin Rolü Nedir?

Milliyet Gazetesi: Ocak 1959.

Küba Füze Krizi, çoğu tarihçi tarafından Soğuk Savaş'ın en kritik süreci ve insanlığın küresel bir savaşa en yakın olduğu dönem olarak kabul edilir. 1962 senesinin 16 Ekim-20 Kasım tarihleri arasında yaşanan kriz, ABD ve SSCB'nin birbirlerine yakın müttefik ülkelere konuşlandırdığı nükleer silahlardan mütevellit

yaşanan gerginlik üstüne ortaya çıkmıştır (Martin J. Sherwin: "One Step From Nuclear War U.S. National Archives."). Bu süreçte Türkiye'nin üstlendiği rol ise, bahsettiğim müttefik ülkelerden biri olmasıdır. ABD'nin İtalya ve Türkiye'ye "Sovyet tehdidi"nden dolayı yerleştirdiği füzeler ve bu misillemeye karşılık Sovyetlerin Küba'ya füze yerleştirme girişimi krizin çerçevesinin çizilmesinde önemlidir. Bu çerçeveye, ABD'nin kriz sırasında tarihinde ilk kez DEFCON 2'ye² geçtiğini de eklememiz gerekir (United States - Military Base Guide. Böylesine büyük çaplı bir krizi işlerken, Türkiye gibi bir ülkeyi unutmak, krizin değerlendirilmesinde eksikliklere neden olacaktır. Süper güçler arasındaki rekabetin sonucu olan Küba Füze Krizi, hem ilerleyen yılların Türk iç siyasetini etkilemiş hem de Türkiye-ABD ilişkilerini şekillendirmiştir.

Kriz Öncesi Türkiye

Yaklaşık 8 milyar ABD doları eden bir GSYİH³ ile (Bir senede 14 milyardan bu civarlara düşerek %57 değer kaybetti) dönemin Avrupa devletlerinin fazlasıyla gerisinde kalan Türkiye (World Bank, GDP Growth Per Country), 1960 sayımına göre yaklaşık 27,7 milyon nüfusa sahipti. Bu 27.7 milyonun yaklaşık %68'i köy ve

Ulus Gazetesi: 27 Mayıs 1960.

beldelerde ikamet ediyordu. (TÜİK: 1923-2009 İstatistiki Göstergeler) 1957 genel seçimlerini %48,6 ile kazanarak iktidarını koruyan Demokrat Parti⁴, Başbakan Adnan Menderes önderliğinde bir seçimi daha kazanma yolunda ilerliyordu. Soğuk Savaş sürecini zaten inişli çıkışlı yaşayan Türkiye, takvimler 27 Mayıs 1960'ı gösterirken yeni bir süreçle tanıştı. Sabah 04:36 sularında Albay Alparslan Türkeş, radyo üzerinden darbe bildirisini okudu.

Cumhuriyet tarihinin ilk darbesi gerçekleşmişti. Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini

tamamıyla ele geçirmişti (Mehmet Öznur Alkan- "Türk Ordusu Geldi Başa". Atlas Tarih, 41. sf. 126-129). Darbe sonrasında DP'nin önde gelen milletvekilleri, yöneticileri ve görevlileri tutuklandı. Adnan Menderes gibi dönemin önemli siyasi figürünün idam edileceğini öğreneceği meşhur Yassıada Yargılamaları⁵ darbenin ürünüydü. (Yarım Asır Sonra Yassıada Utancı - Erdal Şen ile Röportaj). Ertesi sene çıkartılan 1961 Türkiye Anayasası⁶, 12 Eylül 1980 Darbesi'ne kadar yürürlükte kalacaktı. Sene 1962'ye geldiğinde, Küba Füze Krizi resmen başladı. Dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ve Başbakanı İsmet İnönü'yü zor zamanlar ve verilecek zor kararlar bekliyordu.

Küba Füze Krizi: Uluslararası Bir Bakış

Küba Füze Krizi sırasında Türkiye'yi anlamak istiyorsak, öncelikle krizin ne olduğunu bilmek gerek. Bunun için Türkiye sınırlarının dışına çıkarak, bu uluslararası krizi bütün yönleriyle ele almaya çalışacağım.

ABD'nin Türkiye ve İtalya'ya yerleştirdiği füzelere karşın; 1962 senesinin başında Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Birinci Başkanı Nikita Kruşçev, ABD'nin büyüyen nükleer tehlikesine misilleme amaçlı bir fikir elde etti: Küba'ya füzeler yerleştirmek. Küba, birkaç yıl önce kanlı bir devrimi atlatmış, Fidel Castro tarafından yönetilen, son dönemlerde Sovyetler Birliği ile arasındaki ilişkileri geliştiren bir komünist devlettir. 1961 yılında ABD'nin yeni başa geçen Castro'yu devirme hedefiyle yola çıkıp başarısız olduğu Domuzlar Körfezi Çıkarması⁷, Küba yönetimini kaygılandırıyor. (CIA Historical Review Program, Official History of the Bay of Pigs Invasion). Küba'ya yerleştirilen füzelerin menzili oldukça uzundu, kıtasal ABD topraklarındaki bütün büyük şehirlere ulaşabilecek güçteydi.

Uzun süre ABD savunma sisteminden kaçabilen Sovyetler, krizin ortaya çıkışına kadar 162 tane füzeyi Küba topraklarına kurmayı başarmıştır (Atomic Heritage Foundation). Uçaklar

Milliyet Gazetesi: 24 Ekim 1962

tarafından gelen görüntüyle beraber füzelerin farkına varan ABD, hemen Küba'ya bir 'karantina' kurmuştur. Karantina lafının kullanılmasının nedeni ise, deniz üzeri ablukanın bir savaş sebebi olarak tanımlanmasıdır (1909 Londra Deniz Hukuku Anlaşması, Madde 1-22). Kurulan karantina ile beraber gemilerin Küba'ya giriş ve çıkışı yasaklanmıştı. Kennedy, hemen bütün füzelerin gemilerle Rusya'ya geri taşınmasını emretmiştir. Uzun süren görüşmelerin ardından kriz karşılıklı anlaşma yoluyla çözülmüştü: Sovyetler Küba'dan nükleer silahlarını çekmiş; ABD ise Küba'yı işgal etmeyeceğini garanti ederek (!) İtalya ve Türkiye'deki nükleer silahlarını çekmiştir. ABD'nin Türkiye ile müzakere etmeden böyle bir karar alması Türkiye kamuoyunda ABD prestijini olumsuz etkilemiş, güven krizine neden olmuştur.

Kriz Sırasında Türkiye

ABD, Avrupa'daki Sovyet nüfuzundan endişelenmesi ve olası bir nükleer savaş riskinden kaynaklı NATO ülkelerine kendi ürettiği orta menzilli balistik füze⁸ (IRBM)'lerden yerleştirmeyi teklif etti. Bu teklifi kabul eden yalnızca 3 NATO ülkesi oldu; Birleşik Krallık, İtalya ve Türkiye. Özellikle Türkiye'nin bu teklifi büyük bir hevesle kabul ettiğini not düşmeliyim. DP hükümeti, bu hamleyle beraber hem "SSCB tehdidine" karşılık güvenlik sorununu çözeceğini hem de müttefiklerine

nazaran bölgede stratejik açıdan daha önemli ve bölge üzerinde söz sahibi olacağını umuyordu. 1957'nin Aralık ayında Başbakan Adnan Menderes, IRBM teklifinin resmen kabul edildiğini ve Türk subaylarının eğitim amaçlı ABD'ye gönderileceğini duyurdu. Bu duruma SSCB'nin tepkisi çok ağır oldu. Dönemin Sovyet Savunma Bakanı Nikolay Bulganin, Menderes'e yazdığı mektupta tehditle karışık öfkeyi görmek mümkün (6 Ekim 1957 - Bozkurt Gazetesi). "Bir tek kibrit büyük bir yangın çıkarabilir, ama ilk yanan kendisi olacaktır". ifadelerinin yer aldığı mektuba Menderes ise cevap olarak füzelerin yalnızca savunma amaçlı yerleştirildiğini söylemekle yetinde.

1959 Ekim ayında Paris'te tarafların imzasının ardından Jüpiter füzeleri Türkiye'ye konuşlandırıldı. 1962 senesinde her türlü fırlatmaya hazır hale gelen füzeler, SSCB adına güvenlik tehdidi teşkil ediyordu. ABD ve

açılmış, dönemin Dışişleri Bakanı Selim Sarper'in fikre sıcak bakmaması ile karar iptal edilmişti. Ayrıca ABD Dışişleri Bakanı Müşaviri George Ball ile Türk Büyükelçisi arasında geçen konuşmada, füzelerin sökülmesinin Türk kamuoyunu olumsuz etkileyeceği belirtilince (Çağdaş Dünyada Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahlanma sf.188-189) konunun üstüne daha fazla düşülmedi. Türkiye, kriz boyunca birden fazla kez füzelerin kaldırılmasına sıcak bakmadığını belirtmişti. Türkiye'ye göre füzeler güvenlik açısından zaruriydi. Nitekim, ABD'nin Türkiye'yle müzakere etmeden füze sökümü ile ilgili karar alması Türkiye kamuoyunun ABD'ye olan güvenini sarsmıştı. Bu konuda Başbakan İsmet İnönü, 22 Ocak 1970 tarihli Meclis konuşmasında (TBMM Tutanak Dergisi - 22.01.1970) Türkiye'nin ABD tarafından aldatıldığını iddia etmiştir ("Amerika'nın dünyadaki maksatları için Türkiye'yi, onun harbe tutuşma tehlikesini ehemmiyetsiz görerek istediği gibi kullanmasına mâni olmak lâzımdır. Buna mâni olmanın tek çaresi Meclistir").

Sancar, jüpiter füzelerinin söküleceğini dün teyid etti

Milli Savunma Bakanı Jüpiterlerin yerine Polaris füzelerinin verilmesi ile ilgili görüşmelerin müspet şekilde inkısaftığını söyledi

24 Ocak 1963

Ankara, 23 (Telefonla) — Geçenlik sağlanabilen Millet Meclisinin bugünkü birleşiminde gündem dışı bir konuşma yapan Millî Savunma Bakanı İlhamî Sancar füzeler konusunda hükümetin görüşünü şöyle açıklamıştır:

— NATO (ittifak sisteminin daha tesirli nükleer silahlarla mü-

— Arkası Sa, 5. Sü. 5 te —

Kabine füzeler konusunu görüştü

Ankara 23 (Telefonla) — Bakanlar Kurulu bugün saat 11 de Başbakan İsmet İnönü'nün başkanlığında toplanmış ve Millî Savunma Bakanı İlhamî Sancar ile Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekre-

Sancar

Keban Barajı

24 Ocak 1963: Savunma Bakanı İlhamî Sancar, Jüpiter füzelerinin söküleceğini resmen doğruladı.

Türkiye her an birlikte hareket ederek Sovyet topraklarını füzelere boğabilirdi. Kruşçev bu yüzden Küba'ya füzeleri olabildiğince yavaş, sabır ve zekâ dolu bir planlamayla taşıdı. Krizin çözüm sürecine geri dönmeden önce, ABD'nin uzun bir süre de füzeleri sökmeyi düşündüğünü belirtmek gerek (Bahadır Ekmen: Zorlayıcı Diplomasi Bağlamında Küba Füze Krizi'nin Analizi). 1962 Oslo NATO toplantısında konu

Kriz Sonrası Türkiye

Krizin aşılması için yapılan görüşmeler fazlasıyla gizli yürütüldü. ABD ve SSCB işi tamamen aralarında halletti. ABD yetkilileri, Türkiye'ye görüşmeler hakkında hiçbir konuda bilgi vermemiş; krizin çözümünden sonra Jüpiter Füzelerinin Polaris denizaltıları⁹ ile değiştirileceğini söylemiştir. ABD'nin böylesine önemli bir krizde belki de jeopolitik konumundan mütevellit oldukça hevesli müttefiki Türkiye'yi müzakerelerden dışlaması dönemin hükümetinin ABD'ye olan güvenini sarsmış, ABD ile olan ilişkiler gerilmiştir. (Dursun Varlı: 1962 Küba Krizi'nin Türkiye'ye Olan Etkileri). İlerleyen yıllarda Polaris denizaltılarının güvenlik açısından füzelere göre daha etkili olduğu kabul edilse de Türkiye'nin güvenliği için bu denli önemli bir konuda Türkiye'ye söz hakkının tanınmadığı yadsınamaz bir gerçek.

Krizden birkaç sene sonra ABD-Türkiye ilişkilerindeki ilk pürüz yaşanır: Johnson

Hürriyet Gazetesi: 13 Ocak 1966

Mektubu. Kıbrıs meselesinin gittikçe ciddileştiği ve NATO'nun iki üyesi olan, komşu devletler Yunanistan ve Türkiye'nin araları hiç olmadığı kadar gerildiği bir süreçte mektup olayı patlamıştı. ABD Başkanı Lyndon B. Johnson, Türkiye'ye fazlasıyla sert bir mektup yollayarak Yunanistan'ın tarafını tutmuş, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale etmesi durumunda Türkiye'nin kendisine satılan askeri malzemeyi kullanmasının yasak olacağını iddia etmişti (Akdeniz İletişim Dergisi-Johnson Mektubu Üzerine Bir İnceleme). Mektup özellikle barındırdığı sert üslup ve müstehzi ifadelerle dikkat çekiyordu.

Siyasiler bir süre kamuoyundan mektubu gizlese de deşifre sonrasında mektup hem yönetim kademelerinde hem de Türkiye kamuoyunda büyük hayal kırıklığı yaratmıştır (Faruk Sönmezoğlu, ABD'nin Türkiye Politikası). Küba Füze Krizi ile bu mektup, Türk siyaseti için bir dönüm noktası olmuştur. Bu saatten sonra Türkiye, dış politikada kendisini yeniden konumlandırmak, kendini tek bir bloğa sabitlemeyi bırakmak durumunda kalmıştır. İlerleyen dönemlerde Türkiye, SSCB ile ilişkilerini geliştirmeye, ulusal çıkarlarını müttefikliğinin çıkarlarının önünde tutmaya özen göstermiştir. Bu dönemde özellikle ülke içinde basın, medya ve popüler kültürde solculuğa yönelim dikkat çekmektedir (Türkiye Solu (1960-1980)).

Krizin Uluslararası Sonuçları:

Krizin aşılmasıyla birlikte yaşananlara farklı ülkelerde farklı yorumlar getirilmiştir. Dünyanın, belki de sonunu getirecek bir nükleer savaştan ucuz yırtıldığını fark eden ABD ve SSCB, tabiri caizse sakinleşme vaktinin geldiğini anlamıştır. Yumuşama Dönemi olarak da bilinen bu süreç, devamında bir sürü kararı da getirdi.

Krizin ardından Moskova ve Washington arasında direkt olarak bir hat bağlantısı sağlandı. Bu hat üzerinden ve yüz yüze yapılan görüşmelerin ardından iki ülke yavaşça nükleer silahlarını etkisizleştirme ve yok etme kararında anlaştı. Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri¹⁰ başarılı geçti ve Soğuk Savaş'ın bitimine kadar iki ülke de her yıl daha da fazla nükleer silahını etkisizleştirdi.

İki yıl sonra Kruşçev görevi bıraktı. Bazı kaynaklara göre Kruşçev'in krizi çözüm yöntemi, Sovyet Politbüro'su¹¹ için bir utanç kaynağıydı ve ülkenin prestijini zora sokmuştu (Khrushchev: The Man and His Era).

Küba'da ise krizin çözümü Sovyetler Birliği'ne olan güveni azaltmıştı. Hükümet ve halka göre SSCB, müzakerelerde onlara söz hakkı vermeyerek onlara ihanet etmişti (Fidel Castro: My Life, A Spoken Autobiography, sf. 278). Küba da aynı Türkiye gibi hissediyordu bu konuda. Castro özellikle ABD'nin kıyılarındaki nüfuzu ve Guantanamo ABD üssü gibi konuların hiç gündeme gelmemesinden ötürü hayal kırıklığına uğramıştı ve ilerleyen yıllarda iki ülke arasında soğuk rüzgarların esmesine neden olmuştu. Varşova Paketi¹² üyelerinden birisi olan Romanya da benzer bir şekilde ilerleyen yıllarda kendini Moskova'nın nüfuzundan uzaklaştırmaya çalışmıştır (The Soviet Union in Eastern Europe, 1945-89 sf.99).

SSCB güvendiği ve müttefik olduğu ülkelerin kendisinden uzaklaşmasını izlerken Çin ile yaşadığı gerilimle dış politikasında oldukça büyük yara aldı. Marksizm-Leninizm üzerine getirilen farklı yorumlar ve izlenen farklı siyasi stratejiler (The Sino-Soviet Split: Cold War in the

Communist World) , Stalin döneminde dost ve müttefik olan bu iki komünist devletin zaman içinde yollarını ayırmasına neden oldu. Soğuk Savaş uzun bir süre gittikçe daha sakin bir halde devam etti. İki düşman ülke birbiriyle olan arasını düzeltmeye ve silahları etkisizleştirmeye devam etti. Bu süreçte Sovyet piyasası ve yönetimi de gittikçe daha "özgür" ve liberal politikalar uygulamaya başladı. Stalin dönemi demir bir yumrukla yönetilen komünist diktatörlük artık yoktu.

Takvimler 25 Aralık 1991'i gösterdiğinde ise tüm gezegen çalkalandı. Uzun bir süredir ekonomik ve toplumsal sorunlardan muzdarip olan

Cumhuriyet Gazetesi: 26 Aralık 1991

Sovyetler Birliği, resmen dağılmıştı. Kızıl Meydan'daki 13 Sovyet Bayrağı, vatandaşların gözü önünde son bir milli marş eşliğinde indirildi, Gorbacov istifa etti ve SSCB lağvedildi (Last Soviet Union Flag Taken Down In 1991 - Daily Mail). Soğuk Savaş sona ermişti. ABD ve NATO, onlarca yıldır çatıştıkları ezeli düşmanlarının kendi kendine yıkılışını izledi.

Tunç Arhan Süzer / 11. Sınıf

DİPNOTLAR:

1. İncirlik Hava Üssü: Adana ilinin İncirlik beldesinde bulunan hava üssü. ABD, Türkiye ve Birleşik Krallık hava kuvvetleri tarafından kullanılmaktadır.
2. DEFCON: ABD Silahlı Kuvvetleri tarafından kullanılan bir sistem. 1-5 arası değerler ile dünyadaki durumun ciddiyeti belirlenir. DEFCON 1 uluslararası bir nükleer savaşa tekabül eder.
3. GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla. Bir devletin belirli bir zaman aralığında üretilen tüm nihai ürünlerinin, piyasa değerindeki ekonomik ölçüsüdür.
4. Demokrat Parti: 1946-1960 seneleri arasında siyasi varlığını sürdürmüş, 1950-1960 seneleri arasında iktidar olmuş parti. Çok partili seçim ile başa gelen ilk siyasi partidir. 27 Mayıs Darbesi ile kapatılmıştır.
5. Yassıada Yargılamaları: 27 Mayıs Darbesi'nden sonra tutuklanan Demokrat Parti yönetim üyelerinin, darbeci cunta tarafından kurulan özel mahkemelerde yargılandığı süreç. Çoğu hapis veya idam cezasına çarptırılmıştır.
6. 1961 Türkiye Anayasası: 9 Temmuz 1961 tarihinde kabul edilen ve 12 Eylül 1980 Darbesi'ne kadar yürürlükte kalan anayasadır. Güçler ayrılığı, çoğulcu demokrasi, yargı bağımsızlığı ve sosyal devlet kavramı gibi önemli maddeler içerir.
7. Domuzlar Körfezi Çıkarması: 1961 yılında ABD ve ABD destekli Kübalıların, Fidel Castro rejimini yıkma amacıyla yürüttüğü ve başarısız olan askeri operasyon, işgal girişimi.
8. Orta Menzilli Balistik Füze: Nükleer, kimyasal veya biyolojik başlıklar taşıyabilen, menzil kategorilendirmesinde 'orta' sınıfına giren balistik füze türü.
9. Polaris Denizaltıları: Polaris modeli nükleer denizaltı. Nükleer enerji ile çalışırlar, yüksek hızlara çıkabilirler ve uzun süre kullanılabilirler.
10. Stratejik Silahların Sınırlanması Görüşmeleri: ABD ve SSCB arasında mermi ve silahlandırma kontrolüne dair yapılan görüşmelerden doğan uluslararası antlaşmadır. SALT I ve SALT II adlı iki aşamaya sahipti.
11. Sovyetler Birliği Komünist Partisi Politbüro'su: Sovyetler Birliği hükümeti için politika üreten en üst yetkili kurum. Partinin daimi organlarından biriydi.
12. Varşova Paktı: 1955-1991 yılları arasında geçerli olmuş, sekiz sosyalist devletin imzaladığı askeri ve siyasi birliğe verilen isim. Sovyetler Birliği tarafından yönetilmiştir.
13. Kızıl Meydan: Rusya'nın başkenti olan Moskova'da yer alan, Kremlin Sarayı'nın komşusu olan meydan. Hem Rus hem Sovyet tarihinde çok önemli bir yeri vardır. UNESCO Dünya Mirasları Listesi'nde mevcuttur.

UZAY YARIŞI

Herkesin hayatında merak ettiği belirli şeylerdendir uzay. Belki de her şeyin çözümüne ulaşılabilir bir yer olduğundan ya da sonsuzluğundan kaynaklıdır bu merak. Uzayla ilgili yapılan araştırmalar zaman zaman devletler arasında rekabeti de doğuruyor. Ancak 1960'larda Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasında yaşanan yarış şüphesiz ki sıradan bir rekabetten çok daha fazlasıydı...

Gelin birlikte olayların başladığı zamana gidelim. İkinci Dünya Savaşı devam ederken,

1942 yılında Alman mühendis Wernher von Braun tarafından üretilmiş V-2 füzesi uzaya ulaşması amaçlanarak yollanan ilk füzedir. 1945'te Hitler Almanyasının kaybedeceğinin sinyalleri artınca Wernher von Braun ABD'ye sığınma kararı alır. Böylelikle ABD'nin eline büyük bir koz geçmiş olur. Ne de olsa roketleri planlayan bilim insanı da roketlerin planı da kendi ellerindedir artık.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyadaki en belirgin iki süper güç olan ABD ve SSCB arasında artan siyasi gerilim, bu iki devletin her alanda rekabet ettiği bir ortam doğurmuştur. İşte bu ortamda SSCB ve ABD, hangisinin uzayın keşfinde daha ileride olduğunu kanıtlamak için çekişme içine girerler. 1955'te Wernher von Braun'un Amerikan vatandaşlığı almasıyla çalışmaları hızlandıran ABD, uzaya ilk uyduyu yollama kararı alır. Bu kararla, SSCB'ye adeta "senden her konuda üstünüm, uzayın bile hükümdarı benim" demektedir. Bu noktada SSCB de uzay araştırmaları projelerine hız verir. Projenin yürütücüsü baş mühendis Sergey Korolyov gece gündüz demeden çalışır

ve V-2 füzesinin çalışma prensibini hızlıca çözer. Sovyetler ayrıca projeyi tehlikeye atmamak için Korolyov'un kimliğini gizli tutar ve önlemlerini alır. Gün gelip çatar, Sovyetlerin R-7 roketi aracılığıyla Sputnik 1'i başarıyla yörüngeye yerleştirmesi ile uzay yarışı tam anlamıyla başlar.

ABD'nin kendini teknolojik olarak gelişmiş ve önde gördüğü bir dönemde gelen bu haber, tedirginlik yaratmıştır. Hızlarını alamayan Sovyetler bu sefer uzaya ilk canlıyı yollamak ister. Uzun süren test sürecinin ardından seçilen canlı, uysal bir köpek olan Laika'dır. Laika, istenildiği gibi Sputnik 2 modülü ile uzaya çıkar fakat o zamanlar öyle bir teknoloji olmadığından geri döndürülemez. Laika aşırı sıcaklık ve

stresten hayatını kaybeder. Tüm bunlar olup biterken, ABD birkaç başarısız denemeden sonra Explorer 1'i uzaya yollar. Bunun üzerine NASA kurulur ve başına Wernher Von Braun geçer. Sovyetler de bu sırada boş durmaz ve Korolyov'un önderliğinde aya ilk iniş sağlayabilen modül Luna-2'yi yollarlar. Sonraki hedef ise bir insanı uzaya gönderip geri getirmektir. Bu o zamanki şartlar için tehlikeli bir görevdir. O yüzden öncelikle iki köpek, Berka ve Strelka gönderilir. Köpeklerin sağ salim geri dönmesi üzerine Korolyov iyice güven kazanır. Sonunda, uzun uğraşların ardından Rus kozmonot Yuri Gagarin, Dünya'ya sağlıklı bir şekilde geri döner.

Dönemin Amerikan başkanı Kennedy, daha başkan seçilmeden önce, adaylık sürecinde bile uzay yarışı ile ilgili vaatlerde bulunmuştur. Sovyetlerin ard arda gelen başarılarının üzerine sessiz kalması mümkün değildir ve o tarihi açıklamayı yapar... Başkan Kennedy açıklamasında halka şunun sözünü vermektedir: "Bu on yılda Aya birini göndereceğiz ve onu geri getireceğiz." Laf ağızdan çıkmıştır bir kere, Amerikan bilim insanları başkanın halka sözünü verdiği şeyi gerçekleştirmek için gece gündüz çalışmaya başlar. Bu programın ismini Apollo koyarlar. Apollo programı dahilinde önce iki şempanzeyi sonrasında da bir insanı uzaya göndermeyi başarırlar. Bu süre zarfında boş durmayan SSCB, uzaya ilk kadın kozmonotu gönderip dünyanın yarısının kalbini kazanır. Bu dönemde SSCB, üç kişiyi aynı anda uzaya yollamayı da başarmıştır.

Sovyetler her konuda önde iken ne oldu da bu yarışı kaybetti? Bunun belki de en önemli sebebi, usta bilim insanı, planların arkasındaki dahi Korolyov'un kalp rahatsızlığı nedeniyle hayatını kaybetmesiydi... Yine de planlar hazır, Korolyov'un ölümünden 17 gün sonra Luna 8 fırlatıldı ve aya ilk yumuşak iniş gerçekleştiren uzay aracı olarak tarihe geçti. ABD de bundan 4 ay sonra aynı şeyi başardı. Ama, ilerleyen süreçte SSCB için Korolyov'un yokluğu görünür olaya başladı. İşler zorlaşmaktaydı ancak Sovyet yönetimi uzay yarışında ABD'yi geride tutmak

konusunda hırslı ve sabırsızdı... Sovyetlerin yeni planında olan araç, uzaya insansız yollamak için bile çok tehlikeliydi. Ayrıca test sürüşü yapacak zaman da yoktu. Birçok hatası olan modül yine de yollandı ve dünya tarihinde bir uzay görevi esnasında ilk kez bir insan öldü...

Sovyetlerin başarısız olan son görevinden sonra ABD, Ay'ın etrafında tur atıp gelecek şekilde üç astronot yollar ve astronotlar başarılı bir şekilde geri getirilir. Bu noktada Sovyetler, Ay'a insan yollamak konusunda ABD'yi yenemeyeceklerini fark etmeleri üzerine aya insansız bir uzay aracı yollayıp kendilerini teselli etmek isterler. Böylelikle ABD'nin planlanan aya iniş tarihi üç gün sonra olmasına rağmen Luna 15 fırlatılır ve asla kimseye bilgi verilmez. Bu sebeple Apollo 11 Ay'a yaklaştığında Luna'yı görüp panikler. Sovyetlere hızlıca telgraf çekilir. Luna 15'in rotasını ve görevini öğrenmek önemlidir. SSCB geri telgraflarında sadece Luna 15'in rotasını verir ama başka bir bilgi vermez. Amerikalıların az da olsa içi rahatlar ve ABD'nin Apollo11'i aya iner. Böylelikle, uzaydaki rekabetin en önemli etaplarından olan Ay'a insan gönderme yarışının galibi ABD olur. SSCB, Luna 15'te de başarısız olunca ABD karşısında aldığı yenilgi perçinlenir. Daha sonra Ay'a birçok farklı uçuş gerçekleştirilecek ama hiçbiri ilki kadar önemli ve dikkate değer olmayacaktır. ABD zor da olsa, belki biraz da şansın yardımıyla uzay yarışını kazanmış gibi görünmektedir.

Derin Yağız Göllü / 9H

Kaynakça:

Da Vinci Learning-Uzay yarışı belgeseli
The NASA archives, 60 years in space
MoonFire, The Epic Journey of Apollo 11
National Geographic-Explorer
<https://time.com/5628733/apollo-11-space-time-cover/>
<https://www.britannica.com/story/timeline-of-the-space-race>

SANAT VE PROPAGANDA

İmgelerin Kitle İletişimindeki Etkisi

Sanatın bir propaganda aracı olarak kullanımında, imgelerin kitle iletişimindeki etkisi ön plana çıkar. Basın-yayın organları, radyo programları gibi kitle iletişim araçları ağırlıklı olarak doğrudan propaganda amacına

Poster 1

hizmet ederken, filmler, pullar ve posterler görsel sanatların birer temsilcisi olarak dolaylı yollardan propaganda aracı olarak kullanılmıştır.

Poster sanatı, görsel iletişim aracı olarak 19. yüzyılda yaygınlaşmaya başlamış, Henry Toulouse-Latrec ve Henry van de Velde gibi dönemin ünlü sanatçıları, eserleriyle poster sanatının gelişimine katkı sunmuştur. Posterlerin propaganda aracı olarak kullanım

skalası oldukça geniştir; siyasal partilerden ürün tanıtımına, kamuyu bilgilendirmeden reklama kadar uzanır. Ayrıca, 20. yüzyılda hükümetler/devletler tarafından savaşlara asker devşirme çabalarında da yaygın bir şekilde kullanılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) sırasında grafik sanatlar, özellikle de posterler, etkileyici bir iletişim aracı olarak basın yayın organlarında ve kamusal alanlarda yer bulmuştur. Almanya'da halkı Nazilere katılmaya iten ve Adolf Hitler'i yücelten posterler yapılırken, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde "düşmanı" küçük düşüren, alay eden veya aşağılayan karikatürler posterlerde sıklıkla kullanılmıştır. Bu çalışmada İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya, İngiltere ve ABD'de poster sanatının bir propaganda aracı olarak nasıl kullanıldığı ve toplum yapısına göre içeriği değişen posterlerin kullanılması sonucunda kitlelerin nasıl manipüle edildiği incelenecektir.

Toby Clark, propagandayı olumsuz bir izlenim yaratan bir kavram olarak ele alırken, Birinci Dünya Savaşı sonrasında devletlerin/hükümetlerin kendi fikirlerini zorla halka aşılması anlamına geldiğini öne sürmüştür. Sheila Joglekar, Jay W Baird'in "The Mythical World of Nazi War Propaganda, 1939-1945" adlı kitabında belirtilen propaganda tanımını aktarırken kitle iletişim araçlarının kullanımı yoluyla, kitlesel bir izleyicinin maddi dünyayı algılama ve davranış biçimini etkileme girişimi veya güç amaçlı kitle iletişiminin yönetimi şeklinde açıklamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında gündelik hayatın biçimlendirilmesine damgasını vuran posterlerin yaygın bir şekilde kullanımı savaşı, ölümü, öldürmeyi meşrulaştıracak mesajların, alt metinlerin fark edilmeden topluma iletilmesini kolaylaştırmıştır. Algı yönetiminin bir parçası olarak propaganda içerikli posterler hükümetlerin kitlelerle bağı kurması, kitlelere mesaj iletimi açısından oldukça zengin bir araç haline dönüşmüştür.

Poster 2

Propaganda amacına hizmet etmek üzere tasarlanan posterler korku ve milliyetçilik duygularını köpürtmek için önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Fiona Macdonald, BBC'de yayınlanan yazısında David Welch'in "İnsanları İnanandırmak: 2. Dünya Savaşı'nda İngiliz Propagandası" adlı kitabında belirtilen Hitlerin

Poster 3

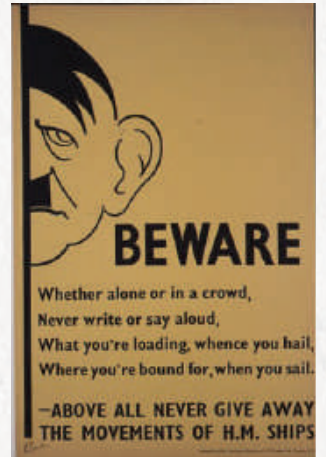
tutumu karşısında İngiltere'nin geliştirdiği slogancılık, öfke kampanyası, içimizdeki düşman, zafer işareti kampanyası (müzik ve mors alfabesi gibi evrensel dillere yansıyan zafer işaretinin yaygın kullanımı), mizahın gücünden

yararlanma, düşmanı küçük düşürerek psikolojik üstünlük hissi yaratma ve düşünce özgürlüğü ile ibadet özgürlüğünü sorgulayan bir tutum içine girerken, 'düşmanımın düşmanı dostumdur' fikrini aşılacak gibi yöntemler geliştirdiğini ifade etmiştir. Bu propaganda yöntemlerinin birçoğu posterlerin görsel iletişim dili ile topluma dayatılmıştır.

ABD, İNGİLTERE VE ALMANYA'DA PROPAGANDA POSTERLERİ

Almanya ile ABD/İngiltere'de basılan posterler arasındaki en büyük fark Almanya'nın rakibi alaya alan imgelerden çok ürkütücü imgeler içeren posterler hazırlatmasıdır. Düşmanla ilgili yapılan posterlerde örümcek, iskelet ya da makine resimleri kullanılarak halka korku salınmıştır. Alman halkına bu düşmanlar hakkında korku salınırken, özellikle de ABD'de yapılan posterler Hitler'i yenilebilecek bir güç olarak gösterir ve halka umut verir. Sanatın bu yönüyle savaşın kazanılmasına destek olduğu söylenebilir.

İngiliz ve Amerikan propaganda posterlerinde ise Hitler ya abartılı ve neredeyse karikatürize edilmiş bir şekilde ya da bir hayalet olarak çizilmiştir. İngiliz ve ABD yapımı posterler arasındaki en büyük farklılık Amerikalıların ateş etme, vurma, ezme ve tekme atma gibi şiddet içerikli görselleri posterlerde sıklıkla kullanmayı tercih etmeleridir.

Poster 4

Alman posterlerinde de şiddet öne çıkan bir tema olsa da ortaya çıkan resimler komedi unsuru olmaktan ziyade kanlı ve ürkünçtür. Korku teması üzerinden halkı devletin istediği gibi davranmaya itmek, düşmanlarını insandışılaştırarak (yılan, örümcek vb.) resmetmek gibi üç ülkenin de başvurduğu bir tekniktir.

Bu çalışmada ele alınan araştırmalar İkinci Dünya Savaşı döneminde yapılan posterlerin bir propaganda aracı olarak kullanıldığını göstermektedir. Özellikle kamusal hayatta çok fazla karşılaşılan posterlerin kullanımı üzerinden Almanya, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde kitleler, ülkelerini desteklemek için posterlerde verilen mesajlar ile manipüle edilmiştir, milliyetçi duygular halka aşılanmıştır. Almanya'da korkutmaya dayalı, İngiltere'de mizaha ve karakterlerin karikatürize edilerek öne çıktığı, ABD'de ise kendi devletini yüceltirken düşmanı aşağılayan posterler yapılmıştır.

Sanatın estetik değerinin dışında mesaj da içerir. Poster propaganda aracı olarak hükümetler/devletler tarafından en çok tercih edilen sanat araçlarından bir tanesidir. Tercihin temel sebeplerinden biri savaşı meşrulaştırma ve devlet/hükümet politikalarına kitle desteği sağlama konusunda başarılı olmasıdır. Halkın algısını yoğun bir şekilde kuşatan propaganda, Jonas Staal'ın "Propaganda Art in the 21st Century" adlı kitabında belirttiği üzere "propaganda yalnızca siyasi bir noktaya değinmez; gerçekliğin kendisini inşa etmeyi" amaçlar.

Defne Erkan / 12B

Kaynakça:

- Baird, Jay W. The Mythical World of Nazi War Propaganda, 1939-1945. University of Minnesota, 1975.
- Clark, Toby. 20. yüzyılda Sanat ve Propaganda: Kitle Kültürü Çağında Politik İmge. Ayrıntı Yayınları, 1997.
- Flask, Dominic. "Development of the Poster." Posters: Design is History, www.designishistory.com/1850/posters/.
- Joglekar, Sheila. "Propaganda in World War II – Britain and Germany." War Propaganda, Stanford University, 2004, web.stanford.edu/class/e297a/WAR%20PROPAGANDA.htm.
- Macdonald, Fiona. "DERGİ- 2.Dünya SAVAŞI'NDA İNGİLİZLERİN Propaganda YÖNTEMLERİ – BBC News Türkçe." BBC News, BBC, 24 Oct. 2016, www.bbc.com/turkce/vert-cul-37753076.
- Staal, Jonas. Propaganda Art: From the 20th to the 21st Century. University of Lieden, 2018.
- Welch, David. "Nazi Propaganda and the Volksgemeinschaft: Constructing A People's Community." Journal of Contemporary History, vol. 39, no. 2, 2004, pp. 213–238., doi:10.1177/0022009404042129.

Referanslar:

- ¹Baird, Jay W. The Mythical World of Nazi War Propaganda, 1939-1945
- ²Joglekar, Sheila. "Propaganda in World War II – Britain and Germany."
- ³Macdonald, Fiona. "DERGİ- İkinci Dünya Savaşı'nda İngilizlerin Propaganda Yöntemleri"

Poster Listesi:

- Poster 1.** Stiftung Deutsches Historisches Museum, Stiftung Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland. "Gerade Auf LeMO Gesehen: LeMO Bestand." Deutsches Historisches Museum, www.dhm.de/lemo/bestand/objekt/verdunkeln-1940.html.
- Poster 2.** Propagandopolis. "'Liberators.'" Medium, Medium, 12 Mar. 2021, medium.com/@propagandopolis/liberators-86afb43a1928.
- Poster 3.** "Don't Do It Mother." Imperial War Museums, www.iwm.org.uk/collections/item/object/41032.
- Poster 4.** "Beware - Above All Never Give Away the Movements of HM Ships." Imperial War Museums, www.iwm.org.uk/collections/item/object/15757.

SCHLESWIG-HOLSTEIN SORUNU İKİNCİ SCHLESWIG SAVAŞI

Schleswig-Holstein sorunu, tarihte anlaşılması zor olgular arasında yer alır. İngiliz devlet adamı Lord Palmerston, Schleswig-Holstein sorunu hakkında "Sadece üç kişi Schleswig-Holstein sorununu gerçekten anladı - ölmüş olan Prens Consort - delirmiş bir Alman tarihçi- ve her şeyi unutmuş olan ben." demiştir.

Schleswig-Holstein sorunu Danimarka, Prusya ve Avusturya arasında Schleswig ve Holstein'in statüsü ve konumundan dolayı doğmuştur. Bu sorun doğmadan önce, iki devlet de Danimarka kralının dük olarak himayesi altındaydı. Ancak daha sonra, önceden Kutsal Roma İmparatorluğu'nun fiefi olan Holstein'in kime ait olacağı bir sorun yarattı. İki devletin de

Görsel 1: Haritada Schleswig ve Holstein'in yeri

Danimarka Kralı tarafından yönetilecek olduğunu belirten ve iki devleti birlik altında tutan Ribe Antlaşması'na itiraz edilmiş oldu. Kutsal Roma İmparatorluğu 1806'da dağıldı, ancak 1815'te planlanan Alman Konfederasyonu himayesi altında Holstein'ı da içeriyordu. Bu gelecekte uzun bir sorun yaratacaktı. Bunun nedeni ise Schleswig'in nüfusunun kuzey kesimi Danimarkalı, güneyi Alman ve merkezi ise karışık. Holstein'in nüfusu ise neredeyse tamamen Almandı.

1848 senesi boyunca Avrupa'yı sarmalamış liberal değişimler Danimarka'yı, dolaylı yoldan da bu sorunun gidişatını etkiledi. Holstein'daki bir ayaklanma ile birlikte Kopenhag'daki Ulusal Liberal Parti'nin siyasi seferberliği, Danimarka'nın yeni kralı Frederick VII'nin Ulusal Liberal üyeleri içeren yeni bir kabine kurmasına yol açtı. Ayrıca, VII. Frederick Danimarka, Schleswig ve Holstein'i tek bir hükümet yapısı içinde özerk organlar olarak tanıyan bir anayasa önerisi yayınladı. Bununla birlikte, o zamanlar Schleswig ve Holstein'da Alman kültürü hakimdi ve dükler, Frederick'in girişimine, Alman Konfederasyonuna tek bir devlet olarak kabul edilmesini talep ederek yanıt verdi. Mart ayında Almanya'da devrimin patlak vermesiyle, dükler bölgeleri Danimarka'ya isyan ettiler ve 24 Mart'ta Kiel'deki geçici bir hükümet bağımsızlıklarını ilan etti, Alman özgürlüğü ve birliğine destek teklifinde bulundu ve Alman Konfederasyonu'na kabul için çağrılarını yeniledi. 27 Mart'ta Frederick, Schleswig'i Holstein'dan çok Danimarka'ya bağlayan bir anayasa taslağı yayınladı. Bu anlaşmazlıklar sonunda birinci **Schleswig Savaşı** patlak verdi.

Savaş sonucu Holstein ve güney Schleswig'deki Alman nasyonalistlerinin ayrılıkçı hareketi bastırıldı. Danimarka krallığı, dükkanlığı kendilerine entegre etmeyi denerken, Alman krallığı da aynısını kendileri için istiyorlardı. Almanya ve Danimarka arasındaki bu siyasal anlaşmazlık 1850 ve 1860'lar boyunca devam etti. Schleswig-Holstein krizi için anayasal bir çözüm üretme çabaları devam etti. Kısa vadeli bir çözüm olarak Eider-Danimarkalıların idealinin, Schleswig ve Danimarka'yı bir araya getiren ve Holstein'in dışarıda bırakıldığı bir Danimarka politikasının gerçekleştirilmesi ortaya konuldu. 1859 ve 1861'de Holstein'da ve 1860'da Schleswig'de bölgesel hükümetlerin toplantıları, anayasal anlaşmazlığı kesin bir

şekilde çözümede başarısız oldu. Özellikle 1860'lar boyunca Danimarka'da milliyetçilik bu sorunun hayli uzun sürmesi nedeniyle topluma işlenmişti. İnsanlar arasında Almanya'ya karşı ortak bir İskandinav cephesi fikri doğmuştu; ve Eider Danimarka elde edilmiş gibi görünüyordu. Frederick'in 30 Mart 1863 tarihli kararnamesi, Holstein'in ayrılmasını onaylıyor gibiydi: Tüm monarşi için çıkarılan mevzuatın Danimarka ve Schleswig için geçerli olmasına, ancak Holstein içinde vetoya tabi olmasına izin verdi. Lakin, bu karardan kısa bir süre sonra Frederick öldü.

ALMAN-DANIMARKA SAVAŞI

Görsel 2: Eider kanalı

Kral Frederick VII'nin ölümü, Prusya ve Avusturya'nın müdahalesine yol açan veraset konusunda bir anlaşmazlığa yol açtı ve 1 Şubat 1864'te Avusturya ve Prusya orduları Danimarka'yı

işgal etti. Bismarck, Kiel'in Prusya deniz üssü olarak hizmet etmesiyle birlikte, dukalıkların Prusya'ya ilhakını sağlamayı umduğu için, bu hareket Prusya'nın federal politikadan ayrılmasını işaret ediyordu. Muhafız ordular arasındaki ilk temastan birkaç gün sonra Danimarkalılar geri çekildi.

Danimarka stratejisinin çoğu, MS 7. yüzyıldan beri Jutland'a yapılacak saldırılara karşı koruma sağlayan bir toprak tahkimat grubu olan Danevirk'te bir cephe savunması kurmaya dayanıyordu. Danimarkalılar, 6 Şubat'ta, Prusyalılar tüm Danimarka savunma hattının kanadını çevirmekle tehdit ettiğinde, Danevirk'i mücadele etmeden terk etti. Bu uğursuz başlangıç, Danimarkalı savunucuların neredeyse her fırsatta özellikle topçu açısından sayıca ve silahlarından daha az olduğunu gördükçe, hareketin takip edeceği tonu belirleyecekti. İlk Prusya-Avusturya birlikleri Eider'i geçtikten sonra, donanımlı tüm Danimarka gemilerine aynı emirler verildi: "Herhangi bir Alman

bayrağı altındaki herhangi bir gemi ele geçirilecek ve en yakın limana getirilecek". Başlangıçta donanma iki filoya bölündü. Biri Doğu Baltık'ta Tuğamiral C.E. van Dokkum komutasında ve diğeri Batı Baltık'ta Komutan F. Muxoll komutasındaki filo. Daha sonra Komutan Eduard Suenson altında bir Kuzey Denizi filosu kuruldu. Prusya-Avusturya orduları Schleswig'e doğru ilerlerken, Avrupa'nın siyasi durumu Avusturya ve Prusya için elverişliydi. Osmanlı ile yapılan Kırım Savaşı'ndan sonra iddiasız olan Rusya, artık Danimarka'yı desteklemekten vazgeçti ve şimdi Avusturya-Prusya birliğini destekliyordu. Lakin, Avusturya ve Prusya arasındaki yoğun rekabetin varlığı birlik kurulmasını imkansızlaştırıyordu.

Bu nedenle Otto Van Bismarck, Danimarka'nın işgalini uygun şekilde kapsamak için 6 Mart 1864'te Avusturya ile yeni bir ittifak imzaladı. Bu ittifak Avusturya'nın isteklerini yerine getirerek, Danimarka ile dukaların kişisel birliğini sağlayacak bir anlaşmayı hedefliyordu. Frederick yönetiminde Schleswig-Holstein'in bağımsızlığını hedefleyen Prusya önerisi, Avusturyalılar tarafından reddedildi. Çatışmalar ara sıra ama yoğundu ve Prusyalılar, iki haftalık bir kuşatmanın ardından 18 Nisan'da Dybbøl'deki Danimarka kalesini ele geçirdiklerinde önemli bir zafer kazandılar. Danimarka, Alman Baltık limanlarını başarılı bir şekilde ablukaya alarak ve 9 Mayıs'ta Helgoland'da küçük bir Avusturya-Prusya filosunu geri püskürterek denizde daha iyi durumdaydı, ancak bu küçük zaferler savaşın daha geniş bağlamında çok azdı. Avusturya ve Prusya, askeri hedeflerini tam olarak gerçekleştirilmeden bir Avrupa konferansıya karşı karşıya kaldılar.

SCHLESWIG-HOLSTEIN SORUNU'NUN ÇÖZÜMÜ

Başından beri, Avusturya ve Prusya'nın düklerle karşı tutumları karşıtı ve çatışma kaçınılmaz görünüyordu. **Gastein Sözleşmesi** (14 Ağustos 1865), Holstein'ın iç idaresini Avusturya'ya ve Schleswig'in iç idaresini Prusya'ya devrederek kat mülkiyetini değiştirdi. Ancak bu düzenleme kısa ömürlü oldu, çünkü Almanya içindeki üstünlük konusundaki daha geniş çatışma Avusturya ve Prusya arasında Yedi Hafta Savaşı'na yol açtı. Prag Barışı (23 Ağustos 1866) dukalıkları Prusya'ya bıraktı ve Prusya'nın 1871'de Alman İmparatorluğu'nu kurmasından sonra, Schleswig-Holstein sorunu, Danimarka ve Almanya arasında Kuzey Schleswig üzerinde bir rekabete indirildi. Sonraki on yıllar boyunca,

Görsel 3: Danevirke haritası

Kuzey Schleswig Danimarkalıları Alman yönetimi altında sertleşti ve Danimarka'nın tarafsız olduğu bir çatışma olan I. Dünya Savaşı'nda Danimarkalıların Alman ordularına alınması, Danimarka ile yeniden birleşme hareketini güçlendirdi.

Savaş sonrası Paris **Barış Konferansı**, bölgenin nihai düzenini belirlemek için bir plebisit yapılmasına karar verdi. Şubat 1920'de kuzey bölgesi Danimarka ile birlik için oy kullandı ve ertesi ay merkezi Schleswig Almanya ile birlik için oy kullandı. Kuzey Schleswig kadar

güneyde Tønder ve Flensburg Fiyordu'nun kuzey kıyısı Danimarka'nın bir parçası oldu ve sonuçta ortaya çıkan sınır bir çekişme meselesi olmaktan çıktı.

Eda Kocaoğlu / 11. Sınıf

Kaynakça:

- <https://quoteinvestigator.com/2017/12/31/mad/>
- https://en.wikipedia.org/wiki/1848_Danish_Constituent_Assembly_election
- https://en.wikipedia.org/wiki/Second_Schleswig_War#Background
- <https://www.britannica.com/event/Schleswig-Holstein-question>
- https://en.wikipedia.org/wiki/Schleswig-Holstein_Question
- <https://www.britannica.com/event/German-Danish-War/War-and-the-final-settlement-of-the-Schleswig-Holstein-question>
- https://web.archive.org/web/20100722024611/http://www.navalhistory.dk/english/history/1848_1864/TheNavy1864.htm

6-7 Eylül 1955 ve KULÜP Dizisi

Günümüz gençliğinde, yakın tarihimizi bilen sayısı çok az. Yoldan geçen liselileri durdursanız, yarısı; hatta yarısından fazlası size 6-7 Eylül Olaylarının ne olduğunu anlatamaz. Halbuki, bunun gibi olayları bilmek; yakın tarihiyle ilgilenmek, her gencin sorumluluğudur. Geçtiğimiz aylarda çıkan "Kulüp" dizisiyle, bu olay tekrar gündeme oturmuş, konuşulmaya başlanmıştır. Bu yazıda, 6-7 Eylül olaylarını, Kulüp dizisi üzerinden anlatacağım.

Peki Türkiye'nin en karanlık iki günü olarak anlatılan 6-7 Eylül olayları nedir? 6-7 Eylül Olayları, aynı zamanda İstanbul Pogromu olarak bilinir. 6-7 Eylül 1955'te, İstanbul'da yaşayan Rum azınlığa karşı toplu bir saldırdır. Ancak bu olayı ve derinliğini tam olarak kavrayabilmek için İstanbul'un durumunu anlamak lazım. 1955 ve öncesi İstanbulunda, Rumlarla Türkler, bütün farklarına rağmen bir arada yaşarlardı. Yalnızca Rumlar da değil; bütün gayrimüslimler bu konuya dahildir; bu olayda yaralananlar arasında Rumlar gibi Ermeniler ve Yahudiler de vardı. Kulüp dizisinde, Sefarad Yahudisi olan Matilda Aseo, Matilda'nın kızı Raşel ve gayrimüslim olduğunu saklayan Kulüp İstanbul'un sahibi Orhan "Niko" Şahin Yahudilerin İstanbul'daki yeri hakkında bilgi vermiştir.

Bütün bu olaylardan yaklaşık 20 yıl önce, yönetimin "Türkleştirme" politikası kendisini belli etmeye başlamıştı. 1930'larda özellikle Avrupa'nın en gelişmekte olan ülkesi Almanya'da ortaya çıkan ırkçı ve yayılmacı düşünceler yavaş yavaş Türkiye'ye de yayılmaya başlamıştı. Bu tarihten 1955'e kadar bir sürü farklı azınlıkları Türkleştirme politikası uygulandı. Bu politikaların büyük bir kısmı; azınlıkların ekonomik ve sosyal olarak zorlanmasına neden oldu. Örneğin 1942'de

toplanan "Varlık Vergisi", Türkiye piyasasında etkili olan azınlıkların ekonomik gücünü ortadan kaldırmak için azınlıklardan toplanan bir vergiydi. Ancak varlık vergisine değinmişken bu verginin günümüzde hala büyük bir tartışma konusu olduğunu, ve yalnızca gayrimüslimlerden toplanmadığına da değinmek isterim. Bu ve benzeri politikalar yüzünden yaklaşık 15 bin gayrimüslim Türkiye'den göç etmiştir.

Kulüp dizisinde, Türkleştirme politikalarını Orhan Şahin üzerinden gözlemleyebiliyoruz. Orhan Şahin, Kulüp İstanbul adlı büyük bir Kulübün sahibidir. Ancak, geldiği noktalara gelebilmek adına Yahudi kimliğini gizleyerek yaşamış, gerçek adı olan Niko yerine Orhan adını kullanmıştır. Kulüp İstanbul'un başarısıyla birlikte, Orhan "Yılın Türk Müteşebbisi" ödülüne aday olarak gösterilmiştir. Ancak, onu bu ödüle aday gösterenler, üstü kapalı bir şekilde, Kulüpte çalışanların hepsinin Türk olmasını istediklerini vurgulamış, ve hatta bu konuşmada "eğlence sektörünü gayrimüslimlerin elinden kurtarsak" yorumunu yapmıştır. Bu konuşma sonrasında büyük bir ikilemde kalan Orhan, Kulübünde çalışan gayrimüslimleri yavaş yavaş işten çıkarmaya başlamıştır.

Ayrıca, bu olay, Kıbrıs Türkiye'nin gündemindeyken ortaya çıkmıştı. Kıbrıslı Rumların dönemin yönetiminin politikalarına karşı çıkmasıyla, bağımsızlıkları kamuoyunun konuşma konusu olmuştu. Kıbrıslı Rumların da adanın Yunanistan'a bağlanma fikrini ortaya atmasıyla birlikte, Türkler ve Rumlar arasındaki ilişkiler gerilmişti.

Resim 1: Kulüp dizisinden Ekpres Gazetesi

İstanbul Pogromu, aslında Türklerin milliyetçiliğine seslenen bir organize haber ile başladı. 6 Eylül 1955 tarihinde, 13:00 civarlarında radyolarda bir haber yayımlandı: Selanik'te Atatürk'ün Evi Bombalandı. Saat 14:00 gibi, daha haber yayılmadan, Türk dükkan sahipleri, gayrimüslim dükkan sahiplerini gidip uyarmıştı. Saat 17:00 olduğunda, açık bir tane bile gayrimüslim dükkanı kalmamıştı. Tam da bu civarlarda, İstanbul'un bir çok farklı yerinde bir sürü küçük kalabalık grup oluşmuştu. İşte bu minik gruplar; bütün halkı kışkırtıyordu.

Olanlar hiç hafife alınacak değildi, ölü sayısı tam bilinmemekle beraber 15 kişi civarında olduğu tahmin edilmekte, resmîyette 30 kişi, ancak tahmin edilen 300 yaralı vardı. Kiliseler, manastırlar, sinagoglar, ve okullar dahil olmak üzere yaklaşık 5300 binaya saldırıldı.

Kulüp dizisinde ise, 6-7 Eylül Olayları gelişirken Raşel hamiledir ve elinden geldiğince hızlı bir şekilde İstanbul Kulübe, güvenliğe yetişmeye çalışıyordu. O sırada da annesi Matilda, İstanbul sokaklarında dolaşır kızını aramaktadır. Dizi yalnızca bu karakterleri değil; Rumları korumaya çalışan Türkleri de gösterir. Raşel'i seven İsmet, sokakta dövülen birine yardım etmeye çalışır; ancak kendisi de dövülür. Hacı, İstanbul'a yeni gelmiş ve Kulüp'te çalışan bir Türk, sokağa çıkar ve elinden geldiğince oradaki yaralılara yardım etmeye çalışır.

Fakat dizinin en gerilimli anı, Raşel ve Matilda birbirlerini bulduktan sonra İstanbul Kulübün önüne gelince ortaya çıkar. Matilda, kapıdaki görevliden kapıyı açmasını istemektedir, ancak görevli, dışarıdaki kaosu içeri almamakta ısrarcıdır. O sırada doğum sancıları başlayan Raşel'i gören Matilda, kapıya daha sert vurarak açılmasını istemektedir. Görevli kapıyı açmaz ancak içeride Matilda'yı seven bir adam, zorla kapıyı açar ve içeri gelenlere yardım etmeye başlarlar.

O akşam ve sonraki gün, sokaklar savaş alanları olmuştu. Bir protesto olarak başlayan 6-7 Eylül olayları; hızlıca yağmalama ve saldırıya; ardından da tam bir pogroma dönüşmüştü.

Resim 4: 6-7 Eylül Sonrası İstanbul Sokakları

7 Eylül günü, Adnan Menderes İstanbul'da olmasına rağmen kontrolü ele alamayınca sıkıyönetim ilan edildi. Sıkıyönetimle birlikte yasaklar getirildi. Bunlardan en önemlilerinden biri, gazetelerin kışkırtıcı yazılar yazmalarına yasak getirilmesiydi. Eğer ki bu yasak iki-üç gün önce getirilseydi; acaba Türkiye tarihinde böyle bir kara sayfa olur muydu diye düşünmeden edemiyor insan. Bununla birlikte, 6-7 Eylül olaylarından önce ve süresinceki rolleri yüzünden "Kıbrıs Türktür Cemiyeti"nin bütün şubeleri kapatıldı, ve başındakiler tutuklandı. 10 Eylül'de İçişleri Bakanı Namık Gedik, istifasını verdi.

Bu olay, 1960 darbesine kadar bir daha büyük çaplı olarak gündeme gelmedi. Olayları kışkırtmaları gerekçesiyle Demokrat Parti'nin liderleri ve ileri gelenleriyle, İstanbul ve İzmir'in idari yöneticileri yargılandı. Yassıada yargılamalarında olayların, Demokratik Parti

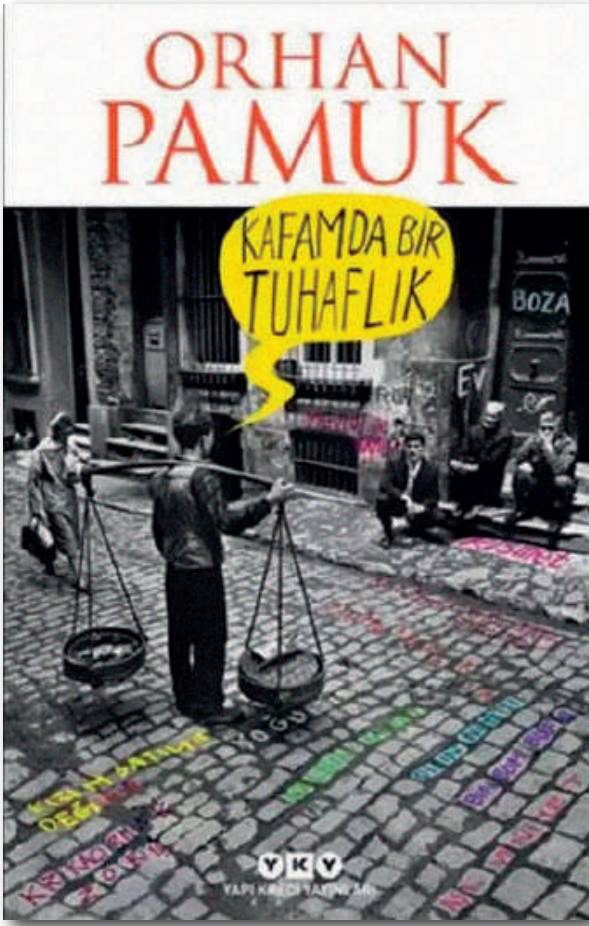
başbakanı Adnan Menderes tarafından kışkırtıldığı öne sürüldü. Bu yargılamalar sonucunda Adnan Menderes ve 10 farklı sanık hapis cezası aldı. 6-7 Eylül olaylarından sonra, Türkiye'deki Rumların büyük bir kısmı ülkeyi terk etti ve bu gün, Türk tarihinde kara bir sayfa olarak kaldı.

Berrak İris Bekiş / 11D

Kaynakça:

- "Arşiv içeriği: 6-7 Eylül Olayları Belgeseli ." n.d. <https://acikradyo.com.tr/>. 09 02 2022.
- Genç, Gültekin. "6-7 Eylül: Öncesi, Sonrası." 06 Eylül 2013. bianet.org. 9 Şubat 2022.
- "Türkiye tarihinin kirliliği hatırası: 6-7 Eylül pogromu." 6 Eylül 2021. Evrensel. 9 Şubat 2022.
- Yılmaz, İhsan. "En kara iki gün 6-7 Eylül 1955 ." 7 Eylül 2021. Hürriyet. 9 Şubat 2022.
- "6-7 Eylül olaylarının 66. yıl dönümü: Neler yaşandı, nasıl hatırlanıyor?" 6 Eylül 2021. tr.euronews.com. 9 Şubat 2022.
- ÖZSAĞLAM, Muhittin Tolga. "Kulüp dizisi: Çok kültürlülüğe ve kent soyluluğa veda..." 15 Kasım 2021. kıbrıspostası.com. 9 Şubat 2022.
- Penso, Betsy. Kulüp Dizisi vesilesiyle Varlık Vergisi ve azınlıklar Ahmet Ayva. 14 Kasım 2021.

Kafalarda Tuhafılık Yaratılan 1960'lar

Sanayi Devriminden günümüze kadar güncelliğini koruyan ve yaşayan bir organizma olan devletin her daim parçası olmuş köyden kente göçler, özellikle 1960'lı yılların Türkiye'sinde derin izler bırakmıştır. Orhan Pamuk, 2014'te yayımladığı Kafamda Bir Tuhafılık

adlı romanında,¹ Türk toplumunda ve özellikle 1969-2012 İstanbul'unun sosyal yapısında meydana gelen dramatik sosyo-ekonomik ve politik değişimlerini kaleme almaktadır. Orhan Pamuk, eserinde köyden kente göç temasını Konya'nın Ereğli köyünden babasıyla para kazanmak için İstanbul'a bir "yabancı" olarak gelen ve geceleri boza satıcılığı yapan Mevlüt karakteri aracılığıyla ele almaktadır.

Orhan Pamuk; 1960 Darbesi sonrası İstanbul'u saran devrimci atmosferi, İstanbul'un zenginleşmesiyle hızla gelişen sanayiye ve büyük kentlerde görülmeye başlanan, sıla hasretinin ve gurbetin sembolü olan oryantalist Alaturka kültürünü eserinde ön plana koymaktadır. Romanın başlığı Kafamda Bir Tuhafılık'la ise Orhan Pamuk, İstanbul'un boğucu, karanlık ve şiddet olaylarına sahne olan ara sokaklarında meydana gelen kentsel dönüşümün kasvetine ve bu ivmeli değişimin psikolojik olarak bireylerde yarattığı "yorgunluğa" işaret etmekte. Yazar, 2014'te Yapı Kredi Yayınları ile gerçekleştirdiği röportajında², Mevlüt karakteri ile kendisi arasında önemli bir bağlantı kurmaktadır: Mevlüt ile yaşam tarzlarını birbirine benzetmese de Yazar, kendisinin de Mevlüt karakteri gibi İstanbul sokaklarında gezerken felsefi sorularla baş başa kaldığını belirtmektedir.

1962 Anayasası ile yeniden şekillendirilmeye çalışılan Türkiye, sıkıyönetim altındayken gelişmiş şehirlerdeki ekonomik faaliyetlerin de tesiri altındadır: 1960'lı yıllarda Avrupa'da

görülen dönemsel “boom” (ekonomik sarsılma) Almanya’da ciddi bir iş gücü talebi oluşturmuş ve Türkiye’nin Almanya’ya işçi ihraç etmesini sağlamıştır. Bu gelişme sayesinde Türkiye, işsizlik oranını azaltırken Almanya’ya yolladığı vatandaşlarından elde ettiği döviz ile sermaye yatırımlarında bulunarak sanayisini geliştirme fırsatı bulmuştur. 1960’lı yıllardan önce başat ekonomik faaliyet olan tarımdan yıllık gelirin büyük bir kısmını elde eden Türkiye, sanayiye yaptığı yatırımla sanayi üretimini tarımdan elde ettiği gelirle eşitlemiştir.³ Tüm bu ekonomik gelişmeler, 1970’li yıllara gelindiğinde köylerden kente fabrika işçisi ve benzeri ikincil faaliyetlerde yer almak için göç eden bir sınıfın ortaya çıkması için uygun koşulları oluşturmuştur.

Köyden kente göçün en önemli yapı taşı olan sermaye, en çok İstanbul’da yer almakta ve iş imkanları yaratmaktaydı. Roman, tam da bu tarihsel arka planda geceleri boza, gündüzleri nohutlu pilav satarak geçimini sağlayan Mevlüt aracılığıyla Anadolu’nun yoksul ve gelişmemiş köylerinden İstanbul’a mavi yakalı veya sokak satıcısı olmak için yasal olmayan şekillerde dahi göç etmeyi göze alan büyük bir kitleyi resmetmektedir. Orhan Pamuk, *Kafamda Bir Tuhaflık* romanında güçlenmekte olan ve yeni bir bilincin doğumuna işaret eden İşçi Partisi’nin 60’lı yıllarda başlayan ithal ikameci ekonomi politikasıyla⁴ nasıl güçlendiğini de aktarmaktadır.

Mevlüt’ün Gözünden 1960’larda Gecekondulaşma

Mevlüt Karataş, eserdeki anlatıcı kahraman, roman boyunca 1960 Türkiye’sinin kentleşme ve kentlileşme akımında kendisini İstanbul’un ücra tepelerinde çarpık gecekondu mahallelerinde bulan sayısız köylüden biridir. Dönemin -günümüzde de halen izleri görülmekte olan- sosyal yatırım politikalarından ötürü Konya’da Beyşehir’de kayıtlı olduğu okulundan ayrılıp babasıyla para kazanmak için İstanbul’daki göçmen kuzenlerinin yakınındaki Duttepe’ye taşınmıştır. Dönemin gecekondu yerleşmeleri ile Orhan Pamuk, alt sınıfta yer alan ideolojik çatışmaların da altını çizmektedir: Duttepe ile

Kültepe Mahalleleri, köyden göçmüş insanlarca tercih edilmektedir fakat birbiriyle çatışma halinde olan insan profillerini barındırmaktadır. Pamuk, “Hacı Hamit Vural”ı ve yaptırdığı camisi ile Duttepe’nin “babası” figürü haline getirerek İstanbul’un ücra tepelerindeki ideolojik gruplaşmaların saflarını ön plana çıkarır. Tek adam etrafında toplanan bu grup, daha sonrasında Hacı Hamit’in devlet tarafından kendisine yönlendirilen faaliyetleri gerçekleştirecektir. Duttepe’nin karşısında yer alan Kültepe’de ise Alevi ve Kürtler barınmaktadır.

“Ezilmiş Ve Aşağılanmışlar: 1960’lar Türkiye’sinde Gecekondu Meselesi.”
Sinan Tankut Gülhan, 25 May 2021,
<https://sinantankutgulhan.com/ezilmis-ve-asagilanmislar-1960lar-turkiyesinde-gecekondu-meselesi/>

Romanın “Duttepe-Kültepe Savaşı” adlı bölümü; kentin çeperlerinde tutunmaya çalışan bu kitlelerin “Sünni-Alevi”, “Türk-Kürt”, “Konyalı-Bingöllü”, “Ülkücü- Marksist” ve “Sağ-Sol” gibi politik ve ekonomik toplumsal çatışmalarına ayna tutar.⁵

Roman aynı zamanda gecekondulaşma ile paralel olarak seyreden politik bir çarpıklaşmaya da vurgu yapar. İstanbul nüfusunun katlanmasıyla daha da kalabalıklaşan mahalleler, bir süre sonra kaçak elektrik telleriyle birlikte seçim öncesi hoşgörü havasında yaygınlaşan muhtar senetleriyle de çarpıklaşmaya devam etmektedir. Roman, 1960’lar İstanbul’unda yerel iktidarların seçim politikalarında Anadolu’nun köylerinden İstanbul’a gelen Mevlüt gibi evsizlere verdiği senetlerle gecekonduya yaşayarak yaşamını sürdüren işçi sınıfının politik olarak nasıl araçsallaştırıldığını da gözler önüne serer. Eser, göç ve kentleşme denkleminin devlet tarafından iyi okunup yönetilmemesi ve uygulamadaki yozlaşmalar nedeniyle de çıkarılan kanunların da kayda değer nitelik taşınamamasının eleştirisini ortaya koyar.⁶ Romanda Gecekonduların; yasalara aykırı olması, başkalarına ait bir yerde yapılmış

bulunması, izinsiz yapılar oluşu ve belediyeden ruhsatsız olması gibi örneklerle bu durumun altını çizmektedir.⁷ 1960'lı yıllardan itibaren artmakta olan köyden kente işçi göçüyle büyüyen bu alt yapı sorunu, İstanbul'un bir sembolü olarak eserde ele alınmıştır.

Kentleşme Teması: Göç ve Psikoloji

Romanda bir imge olarak kullanılan “köpek havlamaları” da her gün modernleşen İstanbul'a ayak uyduramayan işçi ve göçmen sınıfının “öteki” liğinin temsilidir: Mevlüt geceleri boza satmaya çıktığında ilerleyen saatlerde تنها sokaklarda her seferinde köpek havlamalarıyla irkilmektedir.⁸ Köpekler; Mevlüt ve onun gibi işçi göçüyle gelenleri, havlamalarıyla İstanbul sokaklarından kovmaya çalışmaktadır. Arabesk ve Anadolu kültürünü İstanbul'a yaymakta olan Mevlüt gibilerin “modern” İstanbul'da yeri yoktur. Gündelik yaşamda basit değişimler İstanbul'un eski sakinlerine “tuhaf” tır. Bozanın geleneksel bir içecek olması ve gün geçtikçe değerini yitirmesi, bozanın sepetlere koyulup iperle binaların üst katlarına taşınması, evin içerisinde değil de dışarısında (camii avlusu misali) ayakkabıların çıkartılması, tepe mahallelerindeki kadınların iş hayatına katılamaması ve imam evliliğiyle evlenmeleri bu “tuhaflık”ların roman boyunca izi sürülen örnekleridir.

Pamuk, romanında İstiklal Caddesi'nde yürüyen, lüks paltolu ve bakımlı insanlarla Alaturka kültürüyle yetişip kente göçen işçi sınıfını temsil eden Mevlüt gibi karakterlerin çatışmalarını hem kullandığı sembolizmle hem de olay örgülerinde vurgulayarak öne çıkarmakta. Eser daha da geniş bir perspektifte Mevlüt'ün “kafasındaki tuhaflığın” 1960'larda sadece Türkiye'de değil Dünya'da da son derece artan Amerikan özentiliği ile sosyalist anti-Amerikancılık çatışmasının⁹ bir okuması olarak da izlenebilir. Roman, kente göç eden bir işçi profili olan Mevlüt üzerinden bir sınıfın 60'lar Türkiye'sinde yaşam galesi ile “politik bir taraf olma”, “öteki olma”, dinamikleri içinde yaşadığı sancılı süreci akıp giden bir gündelik yaşam içinden aktarıyor. Mevlüt bu çatışmada her iki tarafı tutmanın da kendisine bir fayda sağlamayacağını bilmekte Kafamda Bir Tuhaflık; 1960'lar Türkiye'sinde göç ve emek

piramidinde “öteki” nin karmaşık hisleri aracılığıyla sarsıcı bir dönüşüm geçiren İstanbul'un aslında politik olarak nasıl harap edildiğine dair de okuyucuya fikir vermekte ve yakın tarihimize ışık tutmakta.

Nehir Çamköy / 11. Sınıf

Referanslar:

¹Orhan Pamuk, Kafamda Bir Tuhaflık, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014.

²Röportaj için bkz: Deniz Gök, “Orhan Pamuk, 'Kafamda Bir Tuhaflık'ı Anlatıyor.” Onedio, 8 Dec. 2014, <https://onedio.com/haber/orhan-pamuk-kafamda-bir-tuhaflik-i-anlatiyor-416227>.

³Feroz Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu. Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011.

⁴Zafer Toprak, “1968'I Yargılamak Ya Da 68 Kuşağına Mersiye” Academia.edu, 22 June 2015, https://www.academia.edu/13184816/1968i_Yarg%C4%B1lamak_ya_da_68_Ku%C5%9Fa%C4%9F%C4%B1na_Mersiye.

⁵Eserde bu çatışmayı Duttepe ve Kültepe gecekondularının gece çarpışmasının yer aldığı kısımda Korkut'un Mevlüt'ü komünist arkadaşı Ferhat'tan uzaklaştırmak için sarfettiği sözlerde görmek mümkün: “Ruslar emperyalist emellerine engel olan Türkiye'yi zayıflatmak için Sünni-Alevi, Türk-Kürt, zengin-fakir çatışması çıkarmak istiyorlar, bunun için bir evi bile olmayan Kürt ve Alevi vatandaşlarımızı kışkırtıyorlar.” (s. 111-113), Pamuk)

⁶Romanda bu durumdan 20/07/1966 tarihli 775 sayılı Gecekondular Kanunu'nun göz ardı edildiği, feodal bir yetkiye sahip ve iktidardaki milliyetçi partilerle bağlantısı olan Laz Nazmin'in Tapu müdürleri gibi bir defter tutmaya başlamasından ve kendinden izin satın alanlara devlet tapularına benzeyen birer kağıt vermesi örnekleriyle bahsedilmektedir. (s. 231, Pamuk)

⁷Sabri ÇAKIR Türkiye'de Göç, Kentleşme/Gecekondular Sorunu. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/117899>.

⁸“...Köpekler bizden olmayı sezer, anlar.” Bu sembolizmle yazar, kurgunun dışarısından okuyucuya “bizden” kelimesi ile Mevlüt ve şehirliyi ayıran toplumsal bakış açısını göstermektedir. (s. 369, Pamuk)

⁹Prof. Dr. Mustafa Aykaç, İstanbul Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, İstanbul Üniversitesi. https://cdn.acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_guz/turkiyenin_toplumsal_yapisi/12/index.html.

Kaynakça:

- Ahmad, Feroz, Modern Türkiye'nin Oluşumu. Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011
- Aykaç, Mustafa, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı- İstanbul Üniversitesi. https://cdn.acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_guz/turkiyenin_toplumsal_yapisi/12/index.html.
- Çakır, Sabri, Türkiye'de Göç, Kentleşme/Gecekondular Sorunu, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/117899>.
- Gök, Deniz, “Orhan Pamuk, 'Kafamda Bir Tuhaflık'ı Anlatıyor.” Onedio, 8 Dec. 2014, <https://onedio.com/haber/orhan-pamuk-kafamda-bir-tuhaflik-i-anlatiyor-416227>.
- Orhan Pamuk, Kafamda Bir Tuhaflık, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014.
- Toprak, Zafer. “1968'I Yargılamak Ya Da 68 Kuşağına Mersiye” Academia.edu, 22 June 2015, https://www.academia.edu/13184816/1968i_Yarg%C4%B1lamak_ya_da_68_Ku%C5%9Fa%C4%9F%C4%B1na_Mersiye.

Soğuk Savaş ve Queen's Gambit

İkinci Dünya Savaşı sonucunda Avrupa'nın doğusu Sovyet Kızıl Ordusu, batısı ise Amerikan-Britanya ittifakı tarafından Alman işgalinden kurtulmuştu. Bu durum, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) iki süper güç olarak ön plana çıkmasını sağladı. ABD önderliğinde Batı Bloğu, SSCB önderliğinde ise Doğu Bloğu ortaya çıktı.

1945-1991 yılları arasında, bu iki süper gücün arasındaki ideolojik farklılıklar nedeniyle uluslararası alanda yaşanan siyasi ve askeri gerginlikler Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılmaktadır.

Birçok filme ve kitaba konu olan bu dönemi ben de Queen's Gambit dizisi üzerinden incelemek istedim. Queen's Gambit, satranç dahisi olan bir kızın hikayesini satrançtaki başarıları, çektiği duygusal güçlükler, cinsiyet, ve dönemin atmosferi üzerinden anlatan bir Netflix dizisi.

1950'lerin ortasından 1960'lara kadar olan zaman aralığını konu alan dizinin sahnelerini Soğuk Savaş döneminin atmosferi içinde analiz edeceğim.

Soğuk Savaş Hakkında

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Avrupa'nın geleceği hakkında soru işaretlerinin olduğu ve kaotik bir dönemi gerisinde bırakmış bir siyasi ortam vardı. Avrupa'nın doğusu Sovyet Kızıl Ordusu, batısı ise Amerikan-Britanya ittifakı tarafından Alman işgalinden kurtulmuştu. ABD ve SSCB, iki süper güç olarak önde gelen devletlerdi.

İkinci Dünya Savaşı, kurulan dengeleri ciddi bir şekilde değiştirerek özellikle Doğu Avrupa'nın siyasi durumunu etkileyen bir dönem oldu. Yugoslavya ve Arnavutluk kendi başlarına kurtulup sosyalizmi seçerken, Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Çekoslovakya ve Polonya, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) orduları tarafından Nazi işgalinden kurtarılmıştı. Dönemin Sovyet lideri Stalin'in savaş sonrasına yönelik politikasına uygun olarak bu ülkeler de sosyalizmi benimsemişti.

Soğuk Savaş'ın başlamasında ise hem toprak dağılımı hem de rejim farklılıkları en önemli faktör olmuştur. Alman işgalinden devletleri kurtaran ABD ve SSCB'nin ülkenin yöneticileri savaş sonrasına yönelik pazarlıklar ve planlamalarda bulunmuşlardı. Bu konuda ABD başkanı Roosevelt ve SSCB devlet başkanı Joseph Stalin'in farklı öngörülleri vardı. Roosevelt, savaşın sebebi olarak ülkeler arasında ekonomik rekabetin doğurduğu küresel entegrasyonun ortadan kalkmasını ve büyük güçlerin diplomatik yaklaşım sağlayamadığını masaya sürmekteydi. Ayrıca, savaş sonrası için ekonomik ve diplomatik entegrasyonu yeterli seviyede oluşturacak örgütler olacağını öngörmekteydi. Öte yandan, Stalin savaş esnasında 27 milyona yakın yurttaşını kaybettiğinden dolayı kendi devletinin çıkarları doğrultusunda olan kararların yancısıydı.^{1/2}

Soğuk Savaşın Tarihi

Queen's Gambit- Soğuk Savaş İlişkisi

Queen's Gambit ve Soğuk Savaş'ın ilişkisine değinmeden önce akıllarınızda olan "Queen's Gambit nedir?" sorusunu cevaplamak istiyorum. Belki satranç oynayan kişiler bu kavramın bir "açılış hamleler topluluğu" olduğunu bilirler.

The Queen's Gambit, Walter Tevis'in romanına dayanan bir Amerikan mini dizisidir. 1950'lerin ortasından 1960'lara uzanan dizinin hikayesinde, ana karakter Elizabeth Harmon isimli satranç dehasının dünyanın en iyi oyuncusu olma yolundaki serüveni anlatır. Dizide ayrıca Harmon'un cinsiyetinden, erken yaşta öksüz kalıp alkol ve ilaç bağımlılığıyla savaştığından, duygusal karmaşaları ve yurt

dışından, özellikle Rusya'da Amerikan vatandaşlığı yüzünden çektiği sıkıntılar vurgulamaktadır. Hikâyede hem aşk hem nefret, hem öfke, hem gerilim hem de çöküşler olay örgüsünü etkilemiş, karakteri güçlendirmiştir.

1983 yapımı bir kitaptan esinlenerek yapılan bu dizide dönemin iki süper gücü olan ABD ve SSCB arasındaki gerginlik satranç sahnelerinde oldukça etkili bir şekilde aktarılmış. Kamera açıları, replikler, oyunculuk ve kullanılan müzikler, dönemin koşullarını ve gerilimini vurgulamaktadır.

Rus ve Amerikan Satranç Oyuncuları

İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren Sovyetler Birliği satranç konusunda bir dünya devi haline gelmiştir. Turnuvaları domine eden bu süper güç, beraberinde Garry Kasparov, Anatoli Karpov gibi satranç dünyasında iz bırakmış Sovyet satranç oyuncuları yetiştirmiştir. Sovyetler Birliği'nin aksine Amerika'da satranca ilgili olsa da Sovyetler kadar başarılı oldukları söylenemez. Satrançtaki bu üstünlük, Soğuk Savaş sırasında da Sovyetler Birliği'nin Amerika'yı provoke etmek için kullandıkları bir faktördü.

Soğuk Savaş sırasında, savaşa kendi ülkeleri adına politik üstünlük kazandırmak isteyen önde gelen satranç oyuncuları vardı. Rusya için her ne kadar birden fazla oyuncu bulunsa da önde gelen isim Alexander Cherepkov'dur. Leningrad'da dünyaya gelen "master", İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyet Kızıl Ordusu'na hizmet etmiştir. Her ne kadar uluslararası başarı elde etmesi uzun sürse de 1948 yılından itibaren bu sahnenin vazgeçilmez isimlerinden biri oldu. Üç kez Leningrad Şampiyonası'nı kazanmış olan oyuncu, diğer Rus oyuncular ile birlikte

Amerika'yı turnuvalarda hezimete uğrattıp ülkesinin onurunu yükseltiyordu.³

Her ne kadar Amerika'da satranç Rusya'da olduğu kadar popüler olmasa da Soğuk Savaş Dönemi'nde öne çıkan ve tarihin en iyi Amerikan satranç oyuncusu olarak kabul edilen Bobby Fischer, ülkesine bu çok yönlü savaşta üstünlük kazandırmıştır. Kendisi, Alexander Cherepkov gibi üstün bir satranç oyuncusu olan Boris Spassky'yi yenmiş ve aldığı bu zafer Birleşik Devletler için bir gurur kaynağı olmuştur.⁴

Dizideki Önemli Sahneler

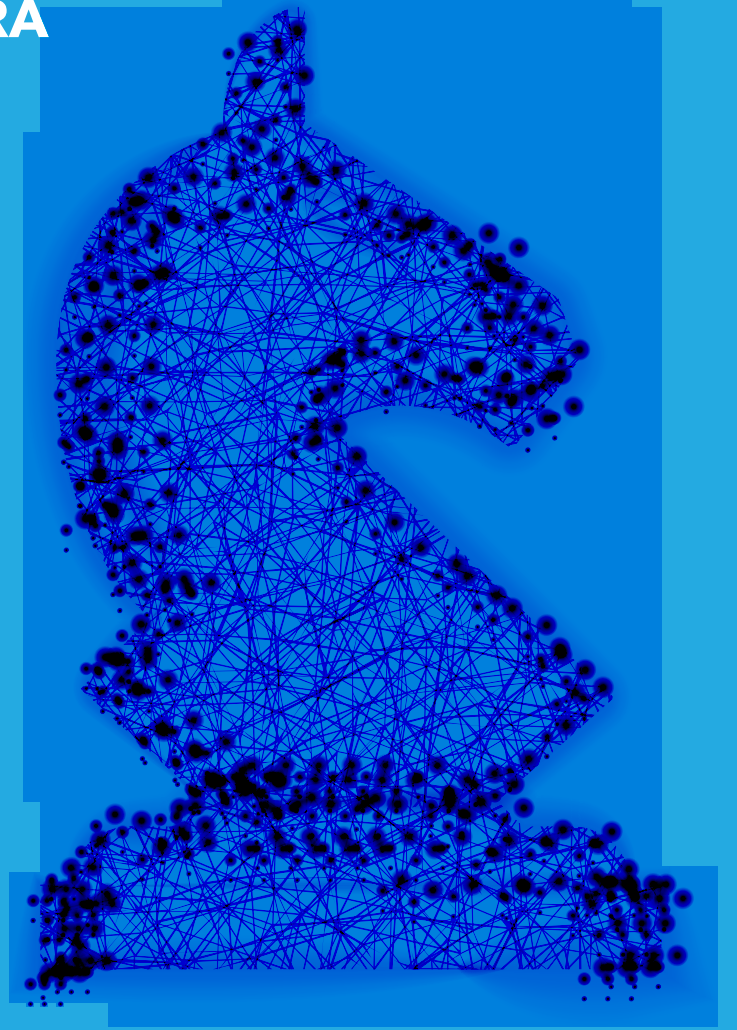
Elizabeth Harmon'un satrançtaki mücadelesi ile ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki rekabeti ve gerginliği anlatan dizide, Soğuk Savaş'ın toplumsal etkileri ve iki ülkenin birbirine olan bakış açıları belirli sahnelerde başarılı betimlenmiştir. Bu sahneler; Paris, Meksiko ve Moskova'da geçen sahnelerdir.

Mexico City Karşılaşması

Soğuk Savaş sırasında SSCB ve ABD arasında yaşanan gerilimi izleyiciye hissettiren önemli sahnelerden biri Rus satranç ustası Borgov ve Amerikalı satranç oyuncusu Harmon'un ilk defa

Mexico City'de karşılaşması ve sonrasında gelişen olaylardır. Turnuvanın finali ulaşan, Borgov ve Harmon ilk defa birbirleriyle burada satranç oynarlar. Bu sahnenin öne çıkmasında,

her ne kadar kamera açıları ve kullanılan müzik önemli olsa da asıl etken Harmon'un maç sırası ve sonrasında sergilediği davranışlar ve Borgov'un bunlar karşısındaki soğuk kanlılığıdır.

Maç başlamadan önce Harmon masanın başında elleri bağlı, düşünceleri ile boğulmuş bir şekildedir. Borgov, sonradan sakin ve kendinden emin tavrıyla gelip Harmon'a elini uzatır. Soğuk Savaş'ın iki ülkenin halklarını da etkilediğini gösteren bir kırılma anıdır burası. Harmon, Borgov'un eline uzunca bakar, ardından sıkıp tedirgin tavrıyla düşünmeye devam eder. Önceki maçlarda bu yaklaşımı sergilemeyen Amerikan oyuncu Rus bir "grandmaster"'a karşı oynamasından dolayı stres halindedir. Buna ek olarak, maç başlamadan hemen önce Borgov'un nefret dolu gözlerle Harmon'a bakması, iki devlet arasındaki yoğunlaşmış kini sergilemektedir.

Sahnenin ilerleyen bölümlerinde, Harmon kaybedeceğini anlar. Kendisinin düşünceleri sesli bir şekilde aktarılır. Stresli, hüsrana uğramış bir tonda konuşurken aldığı yenilgi, yaptığı hataları telafisi edemeyeceği ve bir Rus oyuncuya kaybettiği için içten içe ağlar. Harmon'un fazlaca abartılmış bu şoku, SSCB'in savaş esnasında akıl bazlı elde edeceği üstünlüğü, kendine ve ülkesine yakıştırmadığını başarılı bir şekilde aktarmıştır.

Paris Sahnesi

Elizabeth, Borgov ve diğer satranç oyuncularının turnuva için Paris'e geldiklerinde katıldıkları basın konferansını gösteren sahnedir. Mexico City'de olan karşılaşmalarında Borgov'a yenik düşen Harmon, bunu kendi gururuna ve aslında ülkesine yediremediğinden aralarında olacak bir maçı daha kaybedemeyeceğini aklına sokmuştur.

Sahnenin başında fotoğraf makinelerinin sesleri izleyiciyi gerginleştirirken aynı zamanda ortamın kızışacağı hakkında da sezdirmedi bulunur. Sorulan soruların tamamı Borgov ve Elizabeth'e yöneltilirken, ikilinin önceki

karşılaşmasına dair yorumlar yapmaları istenir. Amerikan temsilci olarak Harmon agresif ve mesajını doğrudan ileten kelimelere yer verir. Aralarında olan mücadeleyi analiz ettiğini belirtirken gelen son soruya da Rusça cevap verir. Cevabından hemen sonra sürekli ve heyecanlı bir müzik başlar ve kameralar Borgov'a çevrilir. Her ne kadar ikilinin aralarında olan rekabeti gösteren bir sahne niteliğinde olsa da aslında iki ülke arasındaki gerginliği doğrudan aktaran bir sahnedir. Elizabeth'in Rusça cevap vermesi bir bakıma "Sen ne yapıyorsan ben de aynısını daha iyi yapıyorum" mesajını Borgov'a iletmiştir.

Moskova Sahnesi

SSCB ve ABD arasındaki gerilimi en iyi aktaran sahne, dizinin son bölümünde Elizabeth Harmon'un Moskova'ya gelişi ve sonrasında gelişmelerdir.

İlk olarak, uçakta Harmon ve Amerikan Konsolosluğu tarafından atanan koruması arasında geçen konuşma Amerikanlılar ve Ruslar'ın Soğuk Savaş atmosferi içinde birbirlerine olan yaklaşımlarını sergilemektedir.

Koruma, Harmon'a kendisi olmadığı takdirde otelde kalmasını, telefonuna ve kapısına kim olduğuna emin olmadan cevap vermemesini ve içki içmemesi gerektiğini, uyması gereken "kurallar" olarak tembihler. Harmon'un bir telefona bile cevap veremeyecek kadar tehlikeli bir ortama girdiğinin belirtilmesi, Soğuk Savaş'ın sadece devletler arasında geçen bir gerginlik olmadığını, iki ülkenin halklarının da düşüncelerine de işlendiğini gösterir.

Bir diğer kritik sahne ise üç Sovyet satranç ustasının- Luchenko, Harmon'un sonraki güne kalan maçının rakibi ve Borgov- turnuvadaki olağan durumu analiz ettikleri sahnedir. Bu sahnede, üç deha Harmon'u yenmek ve Borgov'un finalde Harmon yerine Luchenko ile oynamasını sağlamaya çalışırlar. İçlerinde Borgov'un olması, kendisinin Harmon'dan korktuğu, finalde Amerikalı ve kadın bir oyuncuya kaybetme stresi yaşamamak için uğraş gösterdiğini vurgulamaktadır. Borgov'un durumu ve yaklaşımı, ataerkil bir toplum yapısının hakim olduğunu, kadınların bir konuda erkeklerden üstün olmasının utanç verici karşılaşmasını belirtirken SSCB'nin gerginlik yaşadığı ABD'den daha iyi yaptıkları işi kaybetmekten çekindiklerini de gösterir.

Moskova'da geçen belki de en önemli, en radikal sahne ise şudur; Harmon, Rusya'ya ilk geldiği zaman saygıyla karşılanmıyordu ve bir destekçisi de yoktu. Kendisi maç kazanmaya başladıkça ondan imza almak isteyenlerin sayısı da arttı. Luchenko, kendisinin Harmon'dan daha iyi bir satranç oyuncusuyla oynamadığını söyleyerek ona olan saygısını aktarır. "Grandmaster"ların sırayla Harmon'a saygı duyması, Rus halkının Harmon'u desteklemesi, kadınların hor görülmesi durumunu kırarken aynı zamanda farkındalık yaratmak için de kullanılmıştır. Rus halkının kendi temsilcileri önünde Harmon'u desteklemeleri Soğuk Savaş'ın sona ermesi gerektiği, boşuna düşmanlık beslendiğini vurgular.

Kısacası, Soğuk Savaş, iki süper güç, Rusya ve Amerika arasındaki gerginlikleri, askeri gücün ön plana çıkma çabalarını ve üstünlük kurma

savaşını anlatır. İkinci dünya savaşından sonra başlayan tansiyonun Normandiya Çıkarması, demir yollarına hakim olmak, sosyalizmin etkisini artırmak ve Churchill'in açıklamaları gibi ekonomik ve siyasi yapılandırmalar ile bir savaş oluşturacak kadar artmasına neden olmuştur. Birçok maddi ve manevi kayba neden olan bu savaşın uzun yıllar sürmesi dünya tarihinde de izler bırakmasına neden olmuştur.

Ralf Robert Sezer / 10B

Referanslar:

- ¹Karadeli, Cem. "Soğuk Savaş'ın İlk Aşamasında Doğu Avrupa: Sosyalizm ve Başkaldırı", Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, Mayıs 2020, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1126259>.
- ²Hasanov, İsmayıl, Filiz Katman. "Soğuk Savaş Döneminde ABD ve SSCB'nin Politik İstihbarat Yöntemlerinin Karşılaştırması" Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, Haziran 2019, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/757065>
- ³"En iyi 5 Amerikan Satranç Oyuncuları a". Nc to do, 10 Nisan 2022, <http://tr.nctodo.com/five-best-american-chess-players-of-all-time>.
- ⁴Wikimedia Foundatiton. "Alexander Cherepkov". Wikipedia, 27 Şubat 2022, <http://tr.nctodo.com/five-best-american-chess-players-of-all-time>.

Kaynakça:

- "En iyi 5 Amerikan Satranç Oyuncuları a". Nc to do, 10 Nisan 2022, <http://tr.nctodo.com/five-best-american-chess-players-of-all-time>.
- Hasanov, İsmayıl, Filiz Katman. "Soğuk Savaş Döneminde ABD ve SSCB'nin Politik İstihbarat Yöntemlerinin Karşılaştırması" Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, Haziran 2019, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/757065>.
- Karadeli, Cem. "Soğuk Savaş'ın İlk Aşamasında Doğu Avrupa: Sosyalizm ve Başkaldırı", Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, Mayıs 2020, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1126259>
- Wikimedia Foundatiton. "Alexander Cherepkov". Wikipedia, 27 Şubat 2022, <http://tr.nctodo.com/five-best-american-chess-players-of-all-time>.

Araştırma Sorusu: 1960 Darbesi ve sonrasında yürürlüğe konan 1961 Anayasası Türkiye Cumhuriyeti demokrasisini sosyal ve siyasal bağlamda nasıl etkilemiştir?

Bireyleri olduğu kadar devletleri de sorumlu tutan anayasalar, demokrasi tarihinde önemli bir yer tutar. Vatandaşların hak ve özgürlüklerine, yasama, yürütme ve yargı organlarının işleyişlerini belirleyen anayasalar, Türkiye’de birçok defa değişikliğe uğramıştır. Henüz gelişmemiş ve oturmamış bir demokrasinin belirteci olarak yorumlanabilen darbeler sonrası sık sık değiştirilen Türkiye Anayasaları arasında, yine bir darbe anayasası olmasına rağmen oldukça özgürlükçü olarak tanımlanan¹ 1961 Anayasası’nın Türkiye’deki sosyal ve siyasal etkileri bu çalışmada tartışılacaktır.

Oldukça demokratik ve yenilikçi maddelere sahip olan² 1961 Anayasası’nın Türkiye demokrasisi üzerindeki etkileri ve vaat ettiği özgürlükleri ve demokratik siyasi ortamı ne derece sağladığı ancak 1960 Darbesi öncesi ve sonrası siyasal ve sosyal nedenler göz önünde bulundurulduğunda anlamlandırılabilir. Halkın 2. Dünya savaşının bunalımlı döneminden ve devletle özdeşleşmiş CHP’den bir kaçış olarak gördüğü Demokrat Parti, Türkiye’de çok partili yeni bir devrin açılmasına sebep olmuştur. Demokrasi, liberalizm ve reform vaatleriyle 1950’de iktidara gelen DP iktidarı “irticai” olarak nitelendirilen hareketlerine ve Kemalist kesim tarafından kırmızı çizgi olarak görülen laikliği tehlikeye düşüren politikalarına rağmen³ toplumda, özellikle kırsal kesimde büyük bir taraftar kitlesi oluşturmuştur. Toplum nezdinde DP’nin bu politikalarının oluşturduğu, 1950’lerin sonlarına doğru kızışan, çoğunlukla ordu, aydın kesim ve öğrencilerle sınırlı kalan memnuniyetsizlikler, 27 Mayıs 1960 darbesinin ana sebepleri arasındadır.

Çoğulcu değil, çoğunlukçu bir nitelik taşıyan 1924 anayasası,⁴ CHP ve DP’ye iktidarları süresince verdiği mutlak güç ile partilerin otoriter bir siyaset izlemesine ortam oluşturmuştur. Darbeyi gerçekleştiren Milli Birlik Komitesi, baskılanan bu kesimlerin ileride DP örneğinde olduğu kontrolsüz bir güçle Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu ilkelerine zarar veren politikalarla tarih sahnesine çıkmasını engellemek için siyasi-tekel engellemeyi amaçlayan, güçler ayrılığını öngören bir anayasa hazırlanması sağlamayı amaçlamıştır.

Ancak 1961 Anayasası’nın hazırlanmasındaki anlaşmazlıklar sonucu darbeyi gerçekleştiren Milli Birlik Komitesinin bölünmesi⁵ ve 14’lerin tasfiyesi de bu kutuplaşmanın ve baskılanmanın tehlikeleri sonuçlarının demokratik yollarla çözülmeyeceğinin habercisidir. Demokrasinin temellerinin darbe gibi anti-demokratik yollarla atılmış olması ironisi, çoğulcu bir demokrasi öngörerek yeni demokrasiyi kuracak olan ve henüz darbeyi gerçekleştiren grup içerisindeki bu bölünme adeta dönemin Türk toplumundaki henüz oturmamış demokrasi algısını gösterir. Nitekim Demokrat Parti döneminde baskılanan kesimin desteklediği basın, öğrenci, akademisyenler ve aydın kesim darbeyi coşkuyla karşılasa da, halkın büyük bir kısmı sessizliğini korumuştur.⁶ Ancak bu sessizlik kendini sandıkta göstermiş, 1961 Anayasası, %38 oranında red oyu almıştır.⁷

Bu durum Demokrat Parti tasfiye edildiğini, ancak yeni demokrat partilerin geri dönüşünü engellemek için herhangi bir önlem alınmadığını gösterir. Halk içinde hala bu denli büyük bir kesimin red oyuyla yürürlüğe konmuş bir anayasa olarak 1961 anayasasının çoğulcu özelliğinin sorgulanabilir olduğu yorumu yapılabilir. Ancak bu durum halkın bu referandumu “askeri yönetimden memnun olmak veya olmamak” anlamında yorumlamasıyla ilgili olarak da görülebilir.⁸ Bu bağlamda halkın red oyu bilinçli ve direkt olarak anayasayı hedef almasa da, anayasanın bir darbe anayasası olduğu ve önceki rejime tepki niteliği taşıdığı göz önünde bulundurulduğunda, anayasayı rejimden ayrı değerlendirmek doğru olmaz.

Özgürlükçü bir anayasa oluşturulması için kurulan Kurucu Meclis'in hazırladığı 1961 Anayasası'nın kabulüyle siyasal ve toplumsal haklar genişletilmiş, halk, toplantı ve yürüyüş hakkı, örgütlenme özgürlüğü, hak arama hürriyeti, toplu sözleşme ve grev hakkı, özerk üniversite, tarafsız televizyon, planlı ekonomi gibi birçok yeni özgürlükle tanışmıştır.⁹ Bu bağlamda bu anayasanın Türkiye'yi çağdaş bir hukuk devleti haline getirdiği, soğuk savaş dönemine aykırı olarak özgürlükçü bir anayasa olduğu söylenebilir. Anayasa özgürlükçü yapısıyla 1960'tan önce denetim altında tutulan işçi ve radikal aydın gruplarının örgütlenmesine ve seslerini duyurmasına izin verse de¹⁰ 1961 Anayasası için öne sürülen bir başka bakış açısı ise oldukça geniş ölçüde temel hak ve özgürlükler tanıyıp toplumun her kesimi için aynı korumayı öngörmediği yönündedir. Bu özgürlüklerin vesayetçi kurumlarla sadece belirli kesimlere kullandırılması tartışılabilir.

Anayasada yer alan Tedbirler Kanunu gibi kısıtlayıcı yasalarla bu hak ve özgürlüklerden iktidara zıt düşüncede insanların yararlanamayışı dolayısıyla söz konusu özgürlükleri kullanacak altyapıların oluşmadığı fikrini destekler. Örneğin Anayasadaki Tedbirler Kanunu, Demokrat Parti hakkında olumlu düşüncelerin ifade edilmesini, 27 Mayıs Darbesi hakkında ise olumsuz söylemi yasaklar.¹¹

Bağımsız bir yargı organı olması gereken Anayasa Mahkemesiyse bu kanuna itirazları "*düşünce, kanaat ve basın hürriyetlerinin özüne dokunacak nitelik taşımadığı*" gerekçesiyle reddeder ve yasanın "*toplum hayatını zarardan korumaya ve güvenliği sağlamaya yönelik*" olduğunu belirtir.¹² Darbeyi gerçekleştiren MBK'nın varlığının denetleyen bir kurum olarak Anayasa ile yasallaştırılması¹³ ve bağımsız olması gereken Anayasa Mahkemesinin vesayetçi bir kurum gibi, iktidarın çıkarlarını gözeten bir tutum içinde davranması gibi nedenlerle 1961 anayasası, nispi/çoğulcu demokrasiyi ön görerek siyasi tekel engelleme konusunda tam anlamıyla başarılı olamamıştır.

Darbenin yansız olduğuna vurgu yapılırsa da¹⁴ Milli Birlik Komitesi'nin DP iktidarı süresince prestijini kaybetmiş sivil ve askerler tarafından yapıldığı ve İsmet İnönü'nün ordu içindeki bürokrasiyle yakın bağlantısı unutulmamalıdır. Anayasayı hazırlayan kesimde hiçbir eski Demokrat Partiliye yer verilmemesi, Anayasa'nın çoğulcu hak ve özgürlükler tanıyan değil çok vesayetçi bir yapıda olduğu yorumunu destekler.

Öte yandan, 1961 Anayasasının dönemin gergin politik atmosferinde Türkiye gibi toy bir demokrasiye çok önemli fırsatlar verdiği görmezden gelinemez. Örneğin Anayasa Mahkemesi'nin yasanın üstünlüğünü vurgulayan yapısının toplum içindeki gerginlikleri hafiflettiğini ileri süren bir yaklaşım mevcuttur.¹⁵

Başlangıçta, anayasal hak arayışları içinde üniversite ve eğitim alanlarındaki yetersizliklerle mücadeleye başlayan üniversiteliler, geniş bir öğrenci kesiminin siyasallaşması, DEV-GENÇ (devrimci gençlik) gibi sol mücadele örgütlerinin kurulmasıyla üniversitelerden dışarı taşmış Türkiye'nin bağımsızlığı ve kalkınma modeli gibi konularla da bizzat ilgilenmeye başlamışlardır.¹⁶ Özellikle de 1968'de dünyada başlayan politik hareket

Türkiye'deki üniversitelerde başlarda sakin birer protesto gösterisi olarak cereyan ettiyse de zamanla sağ ve sol grupların çatışma ve şiddet gösterilerine dönüşmüştür. Yine de iktidarın ideolojisi dışında görüşleri farklı fraksiyonlara bölünerek ifade edebilmek 1961 Anayasasının kısıtlı da olsa getirdiği özgürlüklerin güvencesi dahilinde gerçekleşmiş olaylardır.

Bunun yanında getirdiği siyasal serbestliğin sendika ve derneklerin artmasına, sağ ve sol görüşlü örgütlenmelere ve protestolara mahal verdiği görülür. Özellikle işçilerin 1961 Anayasası'nın sağladığı imkanlarla toplumsal işbölümündeki yerlerinin farkına vararak hak arayışına girmeleriyle kimlik kazanan işçi Türkiye Demokrasisi için önem taşır. 1960'ların başına gelindiğinde kentleşmenin etkisiyle Türkiye'de bir işçi sınıfı oluştuğu söylenebilir. İkinci dünya savaşında düşen reel ücretler dolayısıyla Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları kanunu gibi işçi örgütlenmelerini yasaklayan kanunlara maruz

kalan¹⁷ bu işçi sınıfı ve henüz olgunlaşmamış sendikalar için 1961 Anayasası ilk defa grev hakkına yer verişiyile işçi sınıfı bir rahatlama olarak nitelendirilebilir.

Hükümetlerin ABD ile el ele yürüdüğü ülkelerde dahi sosyalizmin kitleselleşmesine ve anti-kapitalist fikirlerin kıvılcımlanmasına bu özgürlükçü ortamın sebep olduğu söylenebilir. Türkiye'de ise 1961 anayasasının çatısı altında Türkiye'de ilk defa iktidarın ideolojisiyle direkt olarak ters düşen bir partinin mecliste yer almasına izin verilmiştir: Türkiye İşçi Partisi (TİP). Yükselen solun ve komünizmin büyük bir tehlike olarak görüldüğü bu dönemde 1961 Anayasasının baskı altında da olsa çoğulcu demokrasiye katkıda bulunmuştur.

Farklı dünya görüşlerinin örgütlenmesini destekleyen bu Anayasa nedeniyle partiler içindeki dönüşüm Sina Akşin 1961'den 1980 yılına kadar yaşanan 20 yılı öncesi ve sonrası ile kıyaslayarak "1961" Demokrasisi olarak

nitelendirmiştir. Bunun yanında anayasanın özgürlükleri dahilinde üniversitelerde radikal ve solcu ve sağcı eğilimleri olan Fikir Kulüpleri kurulmuş, siyasi literatür yayılmış ve işçi sınıfının politikleşmesi ivme kazanmıştır. Bu bağlamda Anayasanın sivil toplumu çeşitli güvencelere kavuşturduğu savunulabilir. Aynı şekilde TBMM'yi egemenlik hakkını kullanan tek organ olmaktan çıkaran Anayasa'nın güçler ayrılığı ilkesinin de demokrasiye katkıda bulunduğu öne sürülebilir. Sina Akşin, yürütme organını denetleyen organları kullanarak iktidarın sorumsuz davranışlarını eleştiren 1961 Anayasası karşıtı grupların dahi bu yasanın üstünlüğünü sağlayan Anayasa'dan yararlandığını öne sürmüştür. Bu bağlamda anayasanın demokrasiyi sağlamada önemli bir dereceye kadar başarılı olmuştur.

Sonuç olarak, Türkiye'de 27 Mayıs Darbesiyle yürürlüğe konan 1961 anayasası, getirdiği özgürlükçü ve siyasi tekeli engellemeye yönelik önlemlere rağmen, bir darbe anayasası olması ve demokrasinin tam anlamıyla benimsenmemiş olması nedeniyle pratikte belli bir ölçüde başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

İdil Ece Alkan / 12B

Referanslar:

- ¹https://ayam.anayasa.gov.tr/media/6324/suna_kili.pdf
²"Önceki Anayasalar." 1961 Anayasası | Anayasa Mahkemesi, TC Anayasa Mahkemesi, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>
³Zurcher, Erik Jan. Modernleşen Türkiye'nin Tarihi. İstanbul, İletişim Yayınları, 2021.
⁴"Önceki Anayasalar." 1961 Anayasası | Anayasa Mahkemesi, TC Anayasa Mahkemesi, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>.
⁵Zurcher, Erik Jan. Modernleşen Türkiye'nin Tarihi. İstanbul, İletişim Yayınları, 2021.
⁶Kolektif, and N/A. Mehmet Ali Birand Can Dündar Bülent Çaplı: Demirkirat Dvd'li. Can Yayınları, 2021.
⁷Şimşek, Mürşide. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14 Dec. 2021, dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1266745.
⁸AKŞİN, Sina. Türkiye Tarihi 4- Çağdaş Türkiye, 1908-1980. Rev., vol. 4, İstanbul, Cem Yayınevi, 1995.
⁹Kolektif, and N/A. Mehmet Ali Birand Can Dündar Bülent Çaplı: Demirkirat Dvd'li. Can Yayınları, 2021.
¹⁰Ahmad, Feroz. Demokrasi Surecinde Türkiye. Hil Yayınları, 2021.
¹¹"Önceki Anayasalar." 1961 Anayasası | Anayasa Mahkemesi, TC Anayasa Mahkemesi, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>.

¹²AYM, 08.04.1963 günlü karar, RG, Sayı: 11456, gün 17 Temmuz 1963

¹³"Önceki Anayasalar" 1961 Anayasası | Anayasa Mahkemesi, TC Anayasa Mahkemesi, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>.

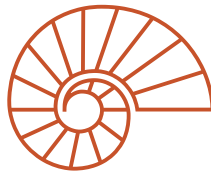
¹⁴Zurcher, Erik Jan. Modernleşen Türkiye'nin Tarihi. İstanbul, İletişim Yayınları, 2021.

¹⁵Ünsal, A. (1980). Siyaset ve Anayasa Mahkemesi. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

¹⁶AKŞİN, Sina. Türkiye Tarihi 4- Çağdaş Türkiye, 1908-1980. Rev., vol. 4, İstanbul, Cem Yayınevi, 1995.

Kaynakça:

- "Önceki Anayasalar." 1961 Anayasası | Anayasa Mahkemesi, TC Anayasa Mahkemesi, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>.
- Zurcher, Erik Jan. Modernleşen Türkiye'nin Tarihi. İstanbul, İletişim Yayınları, 2021.
- AKŞİN, Sina. Türkiye Tarihi 4- Çağdaş Türkiye, 1908-1980. Rev., vol. 4, İstanbul, Cem Yayınevi, 1995.
- Ahmad, Feroz. Demokrasi Surecinde Türkiye. Hil Yayınları, 2021.
- Ünsal, A. (1980). Siyaset ve Anayasa Mahkemesi. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Mehmet Ali Birand Can Dündar Bülent Çaplı: Demirkirat Dvd'li. Can Yayınları, 2021.
- Şimşek, Mürşide. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14 Dec. 2021, dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1266745.

KOÇ OKULU
İLK·ORTA·LİSE

VKV Koç Özel İlkokulu, Ortaokulu ve Lisesi
Tepeören Mahallesi Eski Ankara Asfaltı Caddesi
No: 60 Tuzla 34941 İstanbul, Türkiye
www.koc.k12.tr